

Tilintarkastajan vastuu yhdistyksen hallinnon tarkastamisessa

Ida Nyman

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Liiketalouden koulutusohjelma

Opinnäytetyö

2023

Tiivistelmä

Tekijä(t) Ida Nyman
Tutkinto Tradenomi
Raportin/Opinnäytetyön nimi Tilintarkastajan vastuu yhdistyksen hallinnon tarkastamisessa
Sivu- ja liitesivumäärä 39 + 1
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia tilintarkastajan vastuuta yhdistyksen hallinnon tarkastamisessa. Lisäksi vastauksia haettiin myös hallinnon tarkastuksen määrittelyyn sekä sen toteutukseen sisältyviin haasteisiin tilintarkastajien näkökulmasta. Työllä ei ole toimeksiantajaa.</p> <p>Opinnäytetyön tietoperusta muodostuu kolmesta luvusta, joista ensimmäisessä käydään läpi tilintarkastuksen perusteita lyhyesti. Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan tarkemmin työtä toteuttavaa tilintarkastajaa – minkälaisia asioita hänen tulee ottaa huomioon työssään, miten kelpoisuusvaatimukset muodostuvat sekä mitä eettiset perusperiaatteet ovat. Kolmannessa tietoperustan luvussa keskitytään yhdistykseen ja niiden hallinnon perusteisiin. Keskeisin teoriaosuus rakentuu asiantuntijoiden laatimista kirjoista ja artikkeleista, lainsäädännöstä sekä tilintarkastusstandardeista.</p> <p>Työn empiirinen osuus on toteutettu käyttäen kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Teemahaastattelut toteutettiin syksyllä 2023 viidelle tilintarkastajalle, joista kaikki olivat tarkastaneet yhdistyksiä jo useamman vuoden ajan. Opinnäytetyössä käytetty tiedonkeräysmenetelmä valikoitui sen joustavuuden sekä monipuolisuuden perusteella. Analysoinnissa päädyttiin hyödyntämään teemoittelua.</p> <p>Tehdyn tutkimuksen avulla saavutettujen tutkimustuloksien perusteella saadut vastaukset käsitellään toiseksi viimeisessä pääluvussa. Tutkimustuloksista selvisi muun muassa, että tilintarkastajan vastuu yhdistyksen hallinnon tarkastamisessa on tilintarkastajien mukaan samankaltainen kuin muidenkin yhteisöiden tarkastuksissa. Tarkastaja arvioi muun muassa yhdistyksen tilinpäätöksen laatua ja hallinnon toimivuutta varmistaakseen sen, että yhdistys noudattaa sovellettavia lakeja, sääntöjä ja hyvää hallintotapaa. Vastuu on näin ollen laaja-alainen sekä monitahoinen. Suurimmat haasteet perustuivat haastateltujen mukaan yhdistyksien hallitusten jäsenten vähäiseen tietämykseen ja kokemuksen sekä dokumentoinnin puutteeseen. Hallinnon tarkastuksen määrittelyyn saatiin myös monia mielenkiintoisia vastauksia.</p>
Asiasanat tilintarkastus, tilintarkastaja, vastuu, yhdistys

Sisällys

1	Johdanto	2
1.1	Tutkimusongelmat ja tavoite	3
1.2	Menetelmä, rajaukset ja rakenne.....	3
1.3	Keskeiset käsitteet	4
2	Tilintarkastuksen perusteet.....	5
2.1	Agenttiteorian soveltaminen tilintarkastukseen	5
2.2	Tilintarkastuslainsäädäntö ja -standardit.....	6
2.3	Hallinnon tarkastus.....	8
3	Tilintarkastajan vastuullinen asema	10
3.1	Tilintarkastajan kelpoisuus- ja hyväksymisvaatimukset	10
3.2	Hyvän tilintarkastustavan keskeiset kulmakivet	11
3.3	Eettiset periaatteet ohjaavat tilintarkastajia.....	13
3.4	Tilintarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys	15
3.5	Tilintarkastajan vastuu ja vahingonkorvausvelvollisuus	16
4	Yhdistyksen hallinnon tarkastaminen.....	18
4.1	Tilintarkastus vai toiminnantarkastus?.....	19
4.2	Toiminnantarkastuskertomus ja toiminnantarkastajan vastuu.....	20
5	Tutkimuksen toteutus	22
5.1	Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu	22
5.2	Toteuttaminen ja haastattelukysymysten laatiminen.....	23
5.3	Tulosten analysointimenetelmät	24
6	Tutkimustulokset	25
6.1	Hallinnon tarkastuksen määritelmä.....	25
6.2	Tilintarkastajan rooli ja vastuu	27
6.3	Yhdistyksen hallinnon tarkastamisen riskit ja haasteet	27
7	Pohdinta.....	29
7.1	Tutkimuksen johtopäätökset.....	29
7.2	Tutkimuksen luotettavuus, uskottavuus ja eettisyys.....	31
7.3	Jatkotutkimusehdotukset ja kehittämiskohteet.....	32
7.4	Vastuullisuus ja kestävyysraportointi	33
7.5	Oman oppimisen arviointi	34
	Lähteet.....	35
	Liitteet	40
	Liite 1. Haastattelurunko opinnäytetyöhön	40

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia, minkälainen vastuu tilintarkastajalla on tarkastaessaan yhdistyksen hallintoa. Lisäksi työssä pyritään selvittämään, minkälaisia haasteita tilintarkastaja kohtaa tarkastaessaan hallintoa. Aiheen muodostuminen tapahtui melko nopeasti oman työnkuvani ja mielenkiinnon kohteideni pohjalta - toimin opinnäytetyötä tehdessä parhaillaan harjoittelijana eräässä pienen ja keskisuuriin yrityksiin erikoistuneessa tilintarkastusyhteisössä, jossa tarkastetaan myös yhdistyksiä ja säätiöitä. Tutkimuksen ajankohtaisuutta voidaan perustella monin keinoin, kuten esimerkiksi viime vuosina tapahtuneilla lainsäädännön muutoksilla, yhdistyksien merkityksellisyydellä, aika ajoittain nousevilla skandaaleilla ja väärinkäytöksillä, julkisella keskustelulla sekä kansainvälisillä vaikutteilla. Aiheen voi nähdä linkittyvän laajempiin yhteiskunnallisiin ja lainsäädännöllisiin kehityssuuntiin, jonka vuoksi se on myös tarjonnut tekijälleen arvokasta tietoa sekä uusia oivalluksia. Yhteiskuntavastuullisuuden osalta tilintarkastajan vastuun voidaan nähdä vahvistavan toiminnan läpinäkyvyyttä, varmistavan eettisen ja laillisen toiminnan sekä takaavan taloudellisen vastuullisuuden ja tehokkaan resurssien käytön. Tämä tukee yhteiskunnan odotuksia ja luo luottamusta niin sidosryhmiin kuin laajempaan yhteisöön.

Hallinnon tarkastus on tilintarkastuksen kansallinen erityispiirre, eikä se ole tilintarkastuksen kohteena EU:n alueella muualla kuin Suomessa ja Ruotsissa. Oikeuskäytännössä on myös korostettu, että hallinnon tarkastuksen sisältö ei ole selkeästi määritelty laissa. Tilintarkastuslaki eikä muukaan erityislainsäädäntö määrittele tarkasti, mitä hallinnon tarkastus sisältää. Tämän puutteen vuoksi on noussut esiin tarve selvittää hallinnon tarkastuksen sisältöä, ja tätä ovat esittäneet sekä oikeustieteilijät että itse tilintarkastajat. (Ruohonen 2020, 2–3.)

Hallinnon tarkastusta on käsitelty aikaisemmissa Theseuksen tietokannasta löytyneissä opinnäytetöissä jonkin verran hieman eri perspektiiveistä; tutkittu on esimerkiksi hallinnon tarkastuksen tulevaisuutta ja määritelmää (Tasmuth 2017) sekä sen sisältämiä haasteita (Takanen 2018). Nämä kaikki tutkimukset ovat kuitenkin koskeneet osakeyhtiöitä sekä asunto-osakeyhtiöitä, enkä ole löytänyt yhdistyksien puolelta samankaltaisia opinnäytetöitä. Pro gradu -tutkimuksissa on tutkittu edellisvuosina muun muassa osakeyhtiön hallinnon tarkastuksen tarkastushavaintojen raportointia (Mustonen 2020), hallinnon tarkastuksen poistamisen mahdollisia vaikutuksia tilintarkastuksen kustannuksiin (Sulkanen 2020) sekä hallinnon tarkastusta osana asunto-osakeyhtiön lakisääteistä tilintarkastusta (Filatov 2021). Väitöskirjatutkimuksissaan hallinnon tarkastusta ovat käsitelleet joltain osin muun muassa Torpo (2012), Virtanen (2002) sekä Kosonen (2005). Hallinnon tarkastusta käsittelevien tutkimusten vähäisyys selittyy luonnollisestikin sillä, että ilmiö on tunnettu lähinnä vain Suomessa ja Ruotsissa.

1.1 Tutkimusongelmat ja tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on saada vastaukset alla esiteltyihin tutkimuskysymyksiin, selventäen tilintarkastajan vastuuta yhdistyksen hallinnon tarkastamisessa sekä esitellä tyypillisimpiä haasteita.

Tutkimuksen päätutkimuskysymys on: Minkälainen tilintarkastajan vastuu on yhdistyksen hallintoa tarkastaessa?

Tutkimuksen alatutkimuskysymykset ovat:

- Miten hallinnon tarkastus määritellään?
- Mitä haasteita yhdistyksen hallinnon tarkastamiseen sisältyy?
- Minkälainen rooli tilintarkastajalla on yhdistyksen hallinnon tarkastamisessa?

Tämä opinnäytetyö on suunnattu ensisijaisesti niille, jotka opiskelevat tai työskentelevät tilintarkastusalalla – samalla työ on kuitenkin avoin kaikille, jotka ovat kiinnostuneita käsiteltävästä aiheesta. Työstä saattavat hyötyä myös yhdistysten toiminnantarkastajat. Lukijan oletetaan tuntevan jo joitakin perustietoja tilintarkastuksesta, jolloin on mahdollista siirtyä suoraan tarkastelemaan aihetta syvällisemmin. Siksi peruskäsitteistöä, lukuun ottamatta olennaista terminologiaa, ei käsitellä laajasti tässä työssä.

1.2 Menetelmä, rajaukset ja rakenne

Opinnäytetyö lähtee liikkeelle teoreettisen viitekehyksen esittelemisestä. Teoreettinen osuus jakaantuu kolmeen pääluokkaan, joista ensimmäisessä käydään läpi yleisesti tilintarkastusta käsittelevää normistoa. Hallinnon tarkastus on myös määritelty jo tässä luvussa. Perusteiden jälkeen siirrytään tutustumaan hieman syvällisemmin tilintarkastajan ammattivaatimukseen, hyvään tilintarkastustapaan sekä tilintarkastajan vastuuseen. Viimeinen teoriaosuuden pääluokka käsittelee yhdistyksiä ja niiden erityispiirteitä tilintarkastuksen näkökulmasta. Empiirinen osuus käynnistyy tutkimuksen toteutuksella, jossa esitellään esimerkiksi käytetty tutkimusmenetelmä sekä sen toteutustapa. Lopuksi käydään vielä läpi ja analysoidaan saadut tutkimustulokset, joiden avulla saadaan tehtyä yhteenveto- sekä pohdintakappale siitä, minkälaista vastuuta yhdistyksen hallinnon tarkastukseen sisältyy tilintarkastajan kannalta. Pohdintakappaleeseen sisältyvät myös jatkotutkimusaiheet ja tutkimuksen luotettavuutta käsittelevät kappaleet.

Taulukko 1. Peittomatriisi

Alaongelmat	Tietoperustan luku	Lomakkeen kysymys	Tulosluku
Miten hallinnon tarkastus määritellään?	2.3	4	6.1

Alaongelmat	Tietoperustan luku	Lomakkeen kysymys	Tulosluku
Mitä haasteita yhdistyksen hallinnon tarkastukseen sisältyy?	2.3, 4	7	6.3
Minkälainen rooli tilintarkastajalla on yhdistyksen hallinnon tarkastamisessa?	3.5, 3.6	5	6.2

1.3 Keskeiset käsitteet

Laadullinen tutkimus pyrkii syventymään ilmiön tutkimuksen kohteena olevien yksilöiden näkökulmasta. Tavoitteena on tutkia, ymmärtää ja kuvata ilmiötä ilman määrällisiä mittareita tai tilastoja. (Kananen 2017, 35; Puusa & Juuti 2020, johdanto; Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3.4.)

KHT ja HT ovat tilintarkastajapätevyyskäsitteitä, joita myönnetään tutkinnon suorittaneille tilintarkastuksen ammattilaisille. HT viittaa hyväksytyyn tilintarkastajaan, ja KHT-lyhenne taas yksinkertaisesti ylempään tilintarkastuspätevyyteen. Vuoden 2015 jälkeen kaikki tilintarkastajat ovat saaneet hyväksyntänsä PRH:lta. (Paukku 2023.)

Tilintarkastajan vastuu on laaja-alainen kokonaisuus, joka kattaa muun muassa rikosoikeudelliset velvoitteet, korvausvastuun sekä kurinpitomääräykset (Suomen tilintarkastajat ry s.a. d).

Hallinnon tarkastus on tilintarkastuslaissa määritelty tilintarkastuksen kohteeksi kirjanpidon ja tilinpäätöksen lisäksi. Kyse on suomalaisesta erityispiirteestä, jonka vuoksi aihe on kiistelty osa-alue. (Vetenniemi 2022.)

Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) vastaa tilintarkastajien valvonnasta. Tilintarkastuslautakunta (TILA) ja tilintarkastusvalvonta (TIVA) lakkasivat toimimasta uuden tilintarkastuslain myötä. (Raitio & Fraktman 2015.)

Tilintarkastuslaki 1141/2015 (TTL) on yleislaki, jossa säädetään esimerkiksi tilintarkastusvelvollisuudesta, tilintarkastuksen sisällöstä ja tilintarkastajan auktorisoinnista (Suomen tilintarkastajat s.a. c).

International Ethics Standards Board for Accountants eli tilintarkastajien ammattikunnan laatimat IESBA:n eettiset säännöt tilintarkastajille, sisältävät eettiset perusperiaatteet ja toimintaohjeita (Fraktman 2019, 24).

2 Tilintarkastuksen perusteet

Tilintarkastuksella tarkoitetaan yhteisöiden ja säätiöiden kirjanpidon, tilinpäätöksen sekä hallinnon tarkastamista. Tarkastus aloitetaan tilinpäätöksen valmistuttua, vaikkakin muihin valmisteluihin on usein ryhdytty jo varhaisemmassa vaiheessa. Ensimmäisenä vaiheena on asiakkaan toimintaan tutustuminen ja taloudellisen tilan arvioiminen, jonka perusteella tilintarkastaja arvioi tilinpäätöksen olennaisten virheiden riskiä sekä suunnittelee tarvittavat tarkastustoimenpiteet. Suoritettavilla tarkastustoimenpiteillä hankitaan varmuus siitä, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhteisön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta eikä se sisällä olennaisia virheitä. Kaikkea ei kuitenkaan tarkasteta, vaan tilintarkastaja käyttää ammatillista osaamistaan kohdistuen tarkastusta sinne, missä pitää riskiä virheestä merkittävimpänä. Tärkeässä osassa tilintarkastusta ovat myös keskustelut asiakkaan kanssa, jotta tilinpäätös saataisiin laadittua kerralla oikein ja tarkastus sujuisi mahdollisimman tehokkaasti. (Suomen tilintarkastajat ry s.a. b.)

Tilintarkastajan merkittävin tehtävä on taata taloudellisten tietojen luotettavuus. Tämä voidaan toteuttaa eri tavoilla, joko lainsäädännön mukaisesti tai sopimuksen perusteella. Lähtökohtaisesti tilintarkastaja varmistaa yrityksen antaman tiedon oikeellisuuden eikä niinkään tuota uutta tietoa yrityksestä. Ajan myötä tilintarkastuksen tehtävä on monipuolistunut, koska sijoittajien, liikekumppaneiden, työntekijöiden ja viranomaisten riippuvuus yritysten tarjoamien taloudellisten tietojen luotettavuudesta on kasvanut. Taloudellisen järjestelmän sujuvuus edellyttää luottamusta, ja siksi tilintarkastuksen sääntely on lisääntynyt ja monimutkaistunut. Tilintarkastajien rooli on entistä keskeisempi luotettavien ja läpinäkyvien taloudellisten tietojen varmistamisessa kaikille sidosryhmille talouden monimutkaistuessa ja globalisoituessa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23–24.)

2.1 Agenttiteorian soveltaminen tilintarkastukseen

Talousteoriassa tilintarkastuksen perustana on tilintekovelvollisuus, joka syntyy kahden tai useamman osapuolen välisestä vastuusta ja voi myös perustua julkiseen velvoitteeseen. Tilintarkastuksen keskeinen tehtävä on varmistaa tilintekovelvollisuuden noudattaminen ja samalla taata annettun informaation luotettavuus. Tämä tarve selitetään talousteoriassa agenttiteorian (agency theory) avulla, joka käsittelee yrityksissä esiintyviä kannustinongelmia, erityisesti tilanteissa, joissa resursien omistajat (päämiehet) ja niiden valvojat (agentit) ovat erilliset. Tämä konflikti tunnetaan päämies-agenttisuhteena ja korostaa tilintarkastuksen merkitystä varmistettaessa, että agentit toimivat päämiesten etujen mukaisesti ja että annettu informaatio on luotettavaa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 24–25.)

Yksi ratkaisu päämiehen ja agentin väliseen informaation epäsymmetriaan on käyttää riippumattonta ammattitilintarkastajaa suorittamaan vuosittainen tilintarkastus. Päämies hakee

tilintarkastajaa varmentamaan, että agentin antama informaatio yrityksen taloudellisesta tilanteesta on oikeellista ja kattavaa. Tällä tavalla tilintarkastus toimii välineenä, joka auttaa vähentämään informaation epävarmuutta ja edistää päämiehen ja agentin välisen suhteen luotettavuutta. (Sikka, Filling & Liew 2009, 137–138.)

Agenttiteoria soveltuu erityisen hyvin tilanteisiin, joissa yrityksen johdon ja osakkeenomistajien intressit ovat eriytyneet. Tämä eriytyminen on erityisen selvä pörssiyrityksissä ja suuryrityksissä, joissa yrityksen omistajuus on hajautunut ja johto ei välttämättä omista suurta osuutta yrityksen osakkeista. (Torpo 2012, 56–58.) Suomessa hallinnon tarkastuksen tarvetta voidaan osittain selittää päämies-agenttiteorian valossa. Se tarjoaa osakkeenomistajille ja muille yrityksen sidosryhmille varmistuksen siitä, että yrityksen toiminta on hoidettu lakien ja yhtiöjärjestyksen määräysten mukaisesti. Erityisesti hallinnon tarkastuksella on tässä keskeinen rooli sen keskittyessä nimenomaan johdon toiminnan lainmukaisuuden valvontaan. (Ruuhonen 2020, 49–51.)

Pienissä suomalaisissa omistajajohtoisissa osakeyhtiöissä, erityisesti pienyrityksissä, on esitetty, että agenttiteorian soveltaminen tilintarkastuksen tarpeeseen ei ole yhtä relevanttia. Tämä johtuu siitä, että näissä tilanteissa yrityksen omistaja toimii myös sen johtajana, ja täten päämiehen ja agentin välinen informaatio-ongelma, joka on agenttiteorian perusta, poistuu käytännössä. Omistaja saa itselleen kaiken yritystä koskevan tiedon toimiessaan yrityksen johdossa. Pienissä yhtiöissä ei myöskään synny samanlaista agenttikustannusta, koska omistaja pystyy tehokkaasti valvomaan omia toimintojaan. (Torpo 2012, 56–57.)

2.2 Tilintarkastuslainsäädäntö ja -standardit

Suomessa tilintarkastusta koskeva lainsäädäntö pohjautuu kansallisiin lakeihin ja standardeihin sekä EU:n asetuksiin ja direktiiveihin. Yleislakeihin lukeutuvassa Tilintarkastuslaissa (TTL 1141/2015) säädetään muun muassa tilintarkastusvelvollisuudesta, tilintarkastuksen sisällöstä, tilintarkastajan raportoinnista, tilintarkastajan ammattieettisistä periaatteista ja tilintarkastajan auktorisoinnista sekä valvonnasta. Tilintarkastuslaki ohjaa tilintarkastajan toimintaa myös tilanteissa, joissa hän suorittaa muita tehtäviä kuin lakisääteistä tilintarkastusta. Nämä muut tehtävät voivat sisältää esimerkiksi tilintarkastajan antamia lausuntoja ja todistuksia osakeyhtiölain mukaisissa tilanteissa. (Suomen tilintarkastajat s.a. c.)

Tilintarkastusta koskevia säännöksiä löytyy myös monista muista yhteisölaeista, kuten osakeyhtiölaista, osuuskuntalaista, asunto-osakeyhtiölaista, avoimista ja kommandiittiyhtiöistä annetuista laista, yhdistyslaista sekä säätiölaista. Euroopan unionin tilintarkastusdirektiivi (2006/43/EY) on EU:n antama säädös, joka koskee tilintarkastuksen sääntelyä ja valvontaa EU-maissa. Direktiivi on osa EU:n pyrkimystä yhdenmukaistaa tilintarkastuksen käytäntöjä ja parantaa tilintarkastuksen

laatua, luotettavuutta sekä riippumattomuutta koko unionissa. Ensimmäinen tilintarkastusdirektiivi otettiin käyttöön vuonna 2006, ja sittemmin sitä on muutettu esimerkiksi vuonna 2014 voimaan tullella uudella asetuksella koskien yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastusta. (Tomperi 2018, 15.)

Jotta tilintarkastajan on mahdollista noudattaa hyvää tilintarkastustapaa, tulee hänellä olla vaaditun lainsäädännön lisäksi tuntemusta myös kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista. Standardit edustavat aina laintasoista sääntelyä EU hyväksynnän jälkeen. Lisäksi tilintarkastuksen ohjaus- ja valvontaorganisaatiot sekä alan ammatilliset järjestöt ovat esittäneet suosituksia ja ohjeistuksia hyvästä tilintarkastustavasta. (Tomperi 2018, 15.)

The International Federation of Accountants (IFAC) jäsenjärjestöineen palvelee yleistä etua kasvattamalla maailmanlaajuisen tilintarkastusammattilaisten ammattikunnan mainetta, relevanssia sekä arvoa. IFAC:in tehtäviin kuuluvat maailmanlaajuisen ammattikunnan nimissä puhuminen sekä toimiminen, valmiin ammattikunnan kehittäminen ja johtaminen tulevaisuuteen sekä kansainvälisten standardien laatimista, hyväksymistä ja käyttöönottamista. IFAC:in yli 180 jäsenjärjestöä ja liittäjäjäseniä 135:ssä eri maassa tai muulla oikeudenkäyttöalueella edustavat yli kolmea miljoonaa henkilöä, jotka työskentelevät tilintarkastusammattissa, opetustehtävissä, julkisella sektorilla sekä kaupan ja teollisuuden alalla. (IESBA 2022, 3.) Kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista puhuttaessa viitataan IFAC:in yhteydessä itsenäisesti toimivan IAASB-komitean antamiin standardeihin, joista tilintarkastusta koskevat tilinpäätöksen tilintarkastusta koskevat ISA-standardit sekä laadunvalvontaa koskevat ISQM-standardit. Tilintarkastajaa koskevat myös IESBA:n laatimat eettiset säännöt. Kaikkia tilinpäätökseen kohdistuvia tilintarkastuksia koskevat ISA-standardit määrittelevät tilintarkastuksen eri osa-alueille peruseriaatteet ja tavoitteet sekä ohjeistavat niin tarkastuksessa kuin dokumentoinnissakin. (Suomen tilintarkastajat ry s.a. a.)

ISA-standardien merkitys on selvästi suurempi muiden tilintarkastuskohteiden osalta verrattuna hallinnon tarkastukseen, joka selittyy luonnollisesti sillä, että ISA-standardit eivät suoranaisesti tunnista hallinnon tarkastusta. Suomen tilintarkastajat ry:n mukaan hallinnon tarkastusta tulisi kuitenkin lähestyä juurikin ISA-standardien kautta. Hallinnon tarkastusta on myös selvitetty Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) työryhmän raportissa vuonna 2018, jolloin ISA-standardien roolia tuotiin esiin niihin liittyvistä oikeudellisista sitovuusongelmista huolimatta. Tarkoituksenmukaisempi tapa hahmotella hallinnon tarkastuksen sisältöä Suomessa on perehtyä esimerkiksi vanhan TTL 1994:n lainvalmisteluaineistoon. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä tosiasiaa, että ISA-standardit olisivat vailla merkitystä hallinnon tarkastuksen toteuttamisessa. Monessa tilanteessa ISA-standardit ovat suositusluontoisia varsinkin pienyrityksissä, ja onkin hyvä muistaa, että hallinnon tarkastus on

vahvasti tilintarkastuksen kansallinen erityispiirre, jolloin tulkinnan hakeminen ISA-standardeista on lähinnä välillistä ja kumpuaa hyvästä tilintarkastustavasta. (Ruuhonen 2020, luku 2.12.1.)

2.3 Hallinnon tarkastus

Nykyisessä tilintarkastuslaissa määritellään hallinnon tarkastuksen sisältöä jonkin verran. Keskeinen osa ilmenee tilintarkastuslain 3:5.5 §:ssä, joka velvoittaa tilintarkastajaa sisällyttämään tilintarkastuskertomukseen huomautuksen, mikäli sille on aihetta kyseisen säännöksen mukaan. Kyseessä on kuitenkin kansallinen lainsäädäntö, eikä esimerkiksi kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa mainita vastaavanlaista hallinnon tarkastuksen käsitettä taikka huomautusvelvollisuutta. Hallinnon tarkastus on suomalaisen tilintarkastuksen erityispiirre, joka kuuluu lakisääteiseen tilintarkastukseen vain Suomessa ja Ruotsissa (Ruuhonen 2020, 2–3.). Hallinnon tarkastaminen on tyypiltään kaksiosainen; ensimmäisenä tilintarkastajan tulee tutkia, ovatko johtohenkilöt voineet syyllistyä sellaiseen tekoon tai laiminlyöntiin, jotka voivat aiheuttaa velvollisuuden korvata vahinkoja tarkastetulle yhteisölle, jonka jälkeen toinen osa on laillisuustarkastusta. (Vasama 2021.) Hallinnon tarkastusta ja raportointia edellytettiin jo vuoden 1895 osakeyhtiölaissa, mutta vuonna 1978 se siirtyi asiallisesti muuttumattomana ensimmäiseen varsinaiseen tilintarkastuslakiin (936/1994). Hallinnon tarkastus ja sen sisältyminen tilintarkastuksen kohteeseen ovat sittemmin sisällöllisesti säilyneet muuttumattomina myöhemmissä tilintarkastuslain kokonaisuudistuksissa. (Suomen tilintarkastajat ry 2021. Osakeyhtiön hallinnon tarkastaminen, 3–4.)

Aikaisemmassa kappaleessa mainitaan lyhyesti tilintarkastajan huomautusvelvollisuus. Tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastajan on huomautettava, mikäli yhteisön tai säätiön johtohenkilö, kuten hallituksen jäsen, puheenjohtaja, toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan. Lisäksi tulee huomauttaa, mikäli yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta taikka sääntöjä on rikottu. (TTL 1141/2015) Huomautusvelvollisuus on kuitenkin aihe, joka jättää tilaa erilaisille tulkinnoille. Esimerkiksi ei ole yksiselitteistä ohjetta siitä, mitä lakipykälää tilintarkastajan tulee ottaa huomioon hallinnon tarkastuksessa jokaisen tarkastuskohteen osalta. Toisin sanoen, kun tarkastellaan tilinpäätöksen ja kirjanpidon tilintarkastusta, kriteerit ovat yleensä selkeämmät. Tämä johtuu siitä, että tilinpäätös on laadittava voimassa olevien tilinpäätössääntöjen mukaan, ja nämä säännöt toimivat perustana sille, miten tilintarkastaja arvioi tilinpäätöksen asianmukaisuutta. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 256–257.)

Raition mukaan hallinnon tarkastus ei ole erillinen kokonaisuus, vaan se integroituu olennaisesti muuhun tilintarkastustyöhön. Johtopäätökset ja havainnot perustuvat pitkälti kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastuksessa tehtyihin huomioihin. Samaa tapaan kuin muukin tilintarkastus, myös hallinnon tarkastus keskittyy pääasiassa laillisuuden tarkasteluun. Tilintarkastaja tarkastelee

organisaation johdon toimien lainmukaisuutta. Kuitenkaan johdon toiminnan tehokkuutta tai tarkoituksenmukaisuutta ei arvioida osana hallinnon tarkastusta. (Raitio 2021, 11.) Hallinnon tarkastuksen perustana on noudattaa hyvää tilintarkastustapaa. Tärkeää on, että tilintarkastaja hankkii kattavan käsityksen yrityksen toiminnasta, ympäristöstä, ja sääntelystä, mukaan lukien sisäisen valvonnan ja ohjauksen, jotta hän voi arvioida merkittävät riskit, laatia suunnitelman ja kerätä tarvittavat tilintarkastusnäytöt. Hallinnon tarkastuksessa sovelletaan tilintarkastuksessaakin käytettävää olennaisuuden periaatetta ja riskiperusteisuutta sekä tilintarkastajan ammatillinen harkinta korostuu. (Suomen tilintarkastajat ry 2021. Osakeyhtiön hallinnon tarkastaminen, 14–16.)

Hallinnon tarkastuksen keskeinen tehtävä on tuottaa tietoa yhtiön johdon toiminnan lainmukaisuudesta. Päämies-agenttiteoriaa voidaan hyödyntää myös selittämään hallinnon tarkastuksen tarpeellisuutta. Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) työryhmä totesi, että hallinnon tarkastus on olennainen osa tilintarkastusta ja sen sisältöä tulisi selkeyttää. TEM pyysi Suomen Tilintarkastajat ry:tä selventämään hallinnon tarkastuksen sisältöä alkuvuodesta 2018. Yhdistys otti tehtävän vastaan ja perusti monipuolisen työryhmän laatimaan hallinnon tarkastukseen suositusta. Työryhmä hyödynsi alkuvaiheessaan Ruotsin tilintarkastajayhdistyksen (FAR) ohjetta hallinnon tarkastuksesta, mutta huomasi sittemmin, ettei se sopinut sellaisenaan Suomeen. Työryhmä korosti myös, että heidän suosituksensa tulee olla sovellettavissa erilaisiin yrityksiin eri toimialoilla ja kokoluokissa. Lopulta työryhmä päätyi vain osakeyhtiön hallinnon tarkastukseen säätöiden ja eri yhteisöiden aiheuttamien huomattavien eroavaisuuksien takia. (Suomen tilintarkastajat ry 2021. Osakeyhtiön hallinnon tarkastaminen, 3.) Alla olevassa kappaleessa käsitellään vielä hieman tämän suosituksen sisältöä.

Suomen tilintarkastajat ry:n laatima osakeyhtiöiden hallinnon tarkastusta koskeva suositus vuonna 2021 on ensimmäinen kirjallinen ohjeistus aiheesta yli sataan vuoteen. Se on suunnattu ensisijaisesti tilintarkastajille tuoden konkretiaa siihen, mitä ja miten tulisi tarkastaa. Suosituksella pyritään luomaan raamit ja viitekehys, muttei antamaan yksiselitteistä ohjeistusta kaikille tilintarkastuksille. Samalla pyritään ohjaamaan osakeyhtiöiden johtoa dokumentoimaan päätökset sekä hoitamaan yhtiön hallintoa hyvin. Suositusta voidaan käyttää vain soveltuvin osin muiden yhteisöiden sekä säätöiden hallinnon tarkastukseen. Hallinnon tarkastaminen kuitenkin herättää monenlaisia tunteita, toiveita sekä odotuksia tulevaisuuteen, joka kävi ilmi suosituksen kommentointikierroksella. (Raitio 2021, 12.)

Hallinnon tarkastuksen kohteisiin lukeutuvat muun muassa seuraavat; yhteisön kokousten sekä hallintoelinten pöytäkirjoihin ja niihin liittyviin muistioihin ja muihin liitteisiin perehtyminen, merkittävimpiin sopimuksiin ja niihin liittyvään kirjeenvvaihtoon perehtyminen, informaatiojärjestelmän sekä sisäisen valvontaympäristön tarkastaminen. Lisäksi käydään läpi veroasioiden hoitoa sekä kannattavuuden ja rahoituksen analysointia. (Riistama 1999, 248.)

3 Tilintarkastajan vastuullinen asema

Aikaisemmassa luvussa käsiteltiin muun muassa tilintarkastusta, sitä määrääviä lakeja ja hallinnon tarkastamista. Tässä luvussa käydään läpi tilintarkastajan asemaa ja vastuita tarkemmin. Aloitetaan yleisillä ja erityisillä kelpoisuusvaatimuksilla, jonka jälkeen edetään hyväksymisvaatimuksiin sekä koulutuksiin. Tämän jälkeen lähdetään käsittelemään hyvää tilintarkastustapaa, josta päädytään eettisiin periaatteisiin. Riippumattomuutta ja esteellisyyttä unohtamatta päädytään viimeisessä kappaleessa tilintarkastajan vastuuseen sekä vahingonkorvausvelvollisuuteen.

3.1 Tilintarkastajan kelpoisuus- ja hyväksymisvaatimukset

Tilintarkastuslain (TTL 1141/2015) 2 luvun 1§ määrittelee tilintarkastajan yleisen kelpoisuuden. Henkilöllä, jolle on määrätty edunvalvoja, jonka toimintokelpoisuutta on rajoitettu, joka on vajaavaltainen taikka joka on konkurssissa tai liiketoimintakiellossa ei ole oikeutta toimia tilintarkastajana. Samainen laki määrää myös, että mikäli tilintarkastajaksi valitaan yksi tai useampi luonnollinen henkilö, tulee vähintään yhdellä heistä olla asuinpaikka ETA-valtiossa.

Erityisillä kelpoisuusvaatimuksilla viitataan siihen, että yhteisön tulee valita vähintään yksi KHT-tutkinnon suorittanut tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö, jossa päävastuullinen tilintarkastaja on KHT-tilintarkastaja, mikäli kyseessä on yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö tai edellisen tilikauden aikana yhteisön tai säätiön kohdalla on täytynyt ainakin kaksi seuraavista ehdoista:

- taseen loppusumma on yli 25 000 000 euroa
- liikevaihto tai vastaava tuotto on yli 50 000 000 euroa. (Tomperi 2018, 17.)
- Yhteisössä työskentelee yli 300 henkilöä (Tilintarkastusyhteisö Elinkaari 2023).

Suomessa Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) Tilintarkastusvalvonta vastaa järjestettävistä tilintarkastajatutkinnoista, joihin lukeutuvat HT-tutkinto sekä KHT- ja JHT-erikoistumistutkinnot. Tutkinnot järjestetään vähintään kerran kalenterivuodessa, jota ennen Tilintarkastusvalvonta on käsitellyt hakemukset ja selvittänyt, ovatko vaatimukset täytetty ja voiko hakija osallistua tilintarkastajan tutkintoon. HT-tutkinto on tilintarkastusalan perustutkinto, jonka suorittaminen on edellytys tilintarkastajan työlle. (Patentti- ja rekisterihallitus 2023, TTL 6 luku 4§) Tilintarkastuslaki säätelee tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksia ja -menettelyjä, joita Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) asetukset sekä päätökset täydentävät (Tomperi 2018, 18). Tilintarkastusvalvonta vastaa tilintarkastajatutkinnojen järjestämisen sekä hyväksymisten lisäksi myös tilintarkastajien valvonnasta rahanpesulain asettamien velvoitteiden noudattamisessa. Muihin tehtäviin lukeutuvat tilintarkastuksen yleinen ohjaus ja kehittäminen sekä alan kansainvälisen valvontayhteistyön ylläpitäminen. (Laine & Minkkinen 2022, 26.)

Tutkintojen vaatimukset eroavat hieman keskenään, vaikka niissä onkin paljon samoja piirteitä. Aikaisemmassa kappaleessa mainitaankin HT-tutkinnon olevan alan perustutkinto, jonka jälkeen mahdollisia erikoistumisvaihtoehtoja ovat KHT- ja JHT-tutkinnot. HT-tilintarkastajan tutkintoon hakijoille asetettuihin vaatimuksiin lukeutuvat yleiset vaatimukset, perustutkintoa koskevat vaatimukset, opintoja koskevat vaatimukset sekä työkokemusta koskevat vaatimukset. Yleisiin vaatimuksiin kuuluu, että hakijan tulee olla henkilö, joka ei ole konkurssissa eikä hän ole toiminnallaan osoittanut olevansa sopimaton tilintarkastajan tehtävään. Perustutkintoa koskevilla vaatimuksilla viitataan korkeakoulututkinnon suorittamiseen tai vähintään seitsemän vuoden kokemukseen ammattimaisista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeudellisen alan tehtävistä. Hakijan on tullut myös suorittaa tilintarkastajan tehtävän edellyttämät opinnot, joihin kuuluu muun muassa oikeustieteen, laskentatoimen sekä kauppa- ja taloustieteen opintoja. Opintoja koskevista vaatimuksista voidaan kuitenkin poiketa, mikäli henkilön suorittamat oppiaineita käsittelevät lisätehtävät ovat hyväksytyt. Hakijalla tulee lisäksi olla myös joko vähintään kolmen vuoden käytännön kokemus tilinpäätösten tai konsernitilinpäätösten tilintarkastuksesta tai vähintään 15 vuoden kokemus laskentatoimen, rahoituksen ja oikeudellisen alan tehtävistä. (TTL 6 luku 2 §, Tomperi 2018, 18.)

KHT-tutkinto on HT-tutkinnon jatkotutkinto, jonka suoritettua on mahdollista laatia tilintarkastuksia yleisen edun kannalta merkittäville yhteisöille kuten pankeille ja pörssiyrityksille. JHT-tutkinnon suorittanut tilintarkastaja puolestaan voi toimia julkisten organisaatioiden kuten kuntien ja kaupunkien tilintarkastajana. (Tilintarkastusyhteisö Elinkaari 2023.) KHT-erikoispätevyyden hyväksymisvaatimukset sisältävät seuraavista vähintään yhden: ylempi korkeakoulututkinto, seitsemän vuoden kokemus laskentatoimen, rahoituksen ja oikeudellisen alan tehtävistä tai HT-tilintarkastajana toimiminen viiden vuoden ajan. Lisäksi vaaditaan aikaisempi HT-tutkinto sekä hyväksytyt suoritus yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajan erikoistumistutkinnosta. JHT-tutkintoon hakeville on samat yleiset ja koulutusta koskevat vaatimukset kuin KHT-tilintarkastajaksi hakeville, mutta lisänä JHT-hakijoilla on julkishallinnon opintovaatimus tai työkokemusvaatimus. (Tomperi 2018, 18 & Nykänen 2018, 8.)

3.2 Hyvän tilintarkastustavan keskeiset kulmakivet

Tilintarkastukseen liittyy olennaisesti käsite hyvä tilintarkastustapa, johon viitataan myös tilintarkastuslaissa. Vaikka sen noudattaminen perustuukin lakiin, ei sitä ole varsinaisesti missään lähteessä yksiselitteisesti määritelty. Kyseessä on näin ollen hyvin moninainen käsite – huomioon tulisi ottaa niin paikallinen kuin kansainvälinenkin standardipohja eli tänä päivänä käytännössä ISA-standardit. (Penttilä 2013, 20.) Tilintarkastajan on otettava huomioon yhtiömiesten tai yhtiökokouksen antamat ohjeet, kunhan ne eivät ole ristiriidassa voimassa olevien lakien, yhtiöjärjestyksen, yhtiösopimuksen tai hyvän tilintarkastustavan kanssa. Hyvän tilintarkastustavan noudattaminen on velvoite

kaikissa tilintarkastajan tehtävissä, ja sen tarkka sisältö voi vaihdella toimeksiannon mukaan. (Sillanpää 2016, 2.) Hyvällä tilintarkastustavalla on erityistä merkitystä myös hallinnon tarkastuksen osa-alueella, sillä kansainväliset ISA-standardit ovat alkaneet määrittää yhä enemmän tilinpäätöksen tarkastukseen liittyviä näkökohtia. Tämä korostuu myös siinä, että Suomen Tilintarkastajat ry ei enää julkaise omia ohjeistuksiaan hyvästä tilintarkastustavasta, vaan kansainväliset ISA-standardit ovat täysin korvanneet ne. (Ruuhonen 2020, 56.)

Tilintarkastustoiminta ilmentää erityispiirrettä, jossa osaaminen muotoutuu huolellisten asiantuntijoiden toiminnan tuloksena, samalla kun työmenetelmät jatkuvasti muuntautuvat ja edistyvät. Tällaisen jatkuvasti muuttuvan ja kehittyvän käytännön yksityiskohtainen normittaminen ei ole mahdollista lainsäädännössä, jonka vuoksi lainsäädäntö määrittelee tilintarkastuksen tavoitteesta. Tällöin tilintarkastusalan ammattilaiset voivat keskittyä kehittämään erilaisia menetelmiä saavuttaakseen tavoitteen. (Halonen & Steiner 2010, 31–32.) Hyvä tarkastustapa edellyttää esimerkiksi, että tarkastajat vastaavat oman työnsä sekä raporttiansa laadusta. Tätä nimitetään tilintarkastajan henkilökohtaiseksi laadunvalvonnaksi. Sisäisistä laadunvarmistustoimenpiteistä määrätään tilintarkastuslainsäädännössä (4:12 §). (Laine & Minkkinen 2022, 24.) Tilintarkastajan laadunvalvontaa käsitellään hieman enemmän seuraavassa kappaleessa.

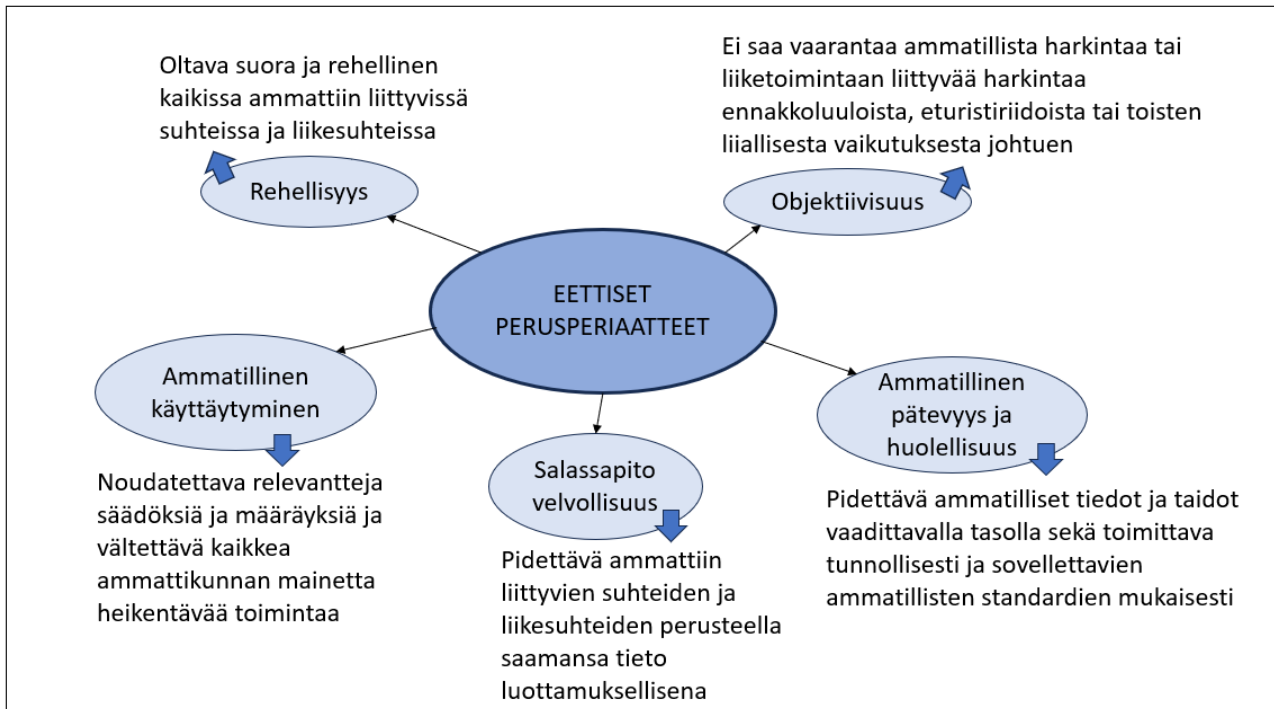
Laadunvalvonnan historia käsitti alun perin laaduntarkastuksen, jossa arvioitiin tehdyn työn tuloksia ja sen jälkeen tehtiin parannuksia tai muutoksia laadun parantamiseksi. Ajan myötä siirryttiin tarkkailusta laadunohjaukseen, jossa asetettiin etukäteen laadulle kriteerit ja valvottiin niiden toteutumista. Nykyään laadun käsite ulottuu kattamaan myös johtamisen, strategisen suunnittelun ja organisaation kehittämisen. Lisäksi asiakaskeskeisyys on keskeinen osa laadun käsitettä, koska tilintarkastaminen on palvelua asiakkaille. Laatuvaatimukset ulottuvat myös yrityksen tai yhteisön muihin sidosryhmiin, kuten yhteistyökumppaneihin, omistajiin, rahoittajiin, viranomaisiin ja yhteiskuntaan. (Lecklin 2006, 16–17.) Laaduntarkastaja määrätään enintään kuuden vuoden välein suorittamaan laaduntarkastusta. Kuitenkin jos kyseessä on yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastusta suorittava tilintarkastaja, tarkastus on tehtävä enintään kolmen vuoden välein. Tarkastustyön suorittivat TILA:n ja TIVA:n nimeämät riippumattomat laaduntarkastajat vuoteen 2015. (Alakare, Koskinen, Reinikainen, Sedig, & Simola 2008, 174–179.) Vuodesta 2016 eteenpäin laadunvalvonnasta on vastannut PRH:n tilintarkastusvalvonta, jonka myötä TIVA, TILA, JHTT-lautakunta sekä VALA lakkasivat toimimasta (Raitio & Fraktman 2015). Tilintarkastajien valvonnan taso on ankarampi kuin muiden tarkastustehtävissä toimivien ammattilaisten. Laadunvalvonta suoritetaan riskipohjaisesti, erityisesti keskittymällä johdon velvoitteiden laatuun, riippumattomuuteen, asiakassuhteiden hyväksymiseen ja jatkamiseen sekä tilintarkastusyhteisön laatujärjestelmien organisointiin. (Sviili 2009, 48.)

Hyvä tilintarkastustapa muodostuu periaatteista, kuten objektiivisuudesta, rehellisyydestä ja huolellisuudesta sekä käytännön keinoista. Näillä keinoilla viitataan työmenetelmiin, joita ammattihenkilöt yleisesti käyttävät sekä soveltamiskäytäntöön, jonka he ovat sisäistäneet. Keskeisiksi lähteiksi hyväälle tilintarkastustavalle on vakiintuneesti katsottu seuraavat: lait, asetukset, TILA:n ja VALA:n lisäksi myös tuomioistuinten ja viranomaisten päätökset ja kannanotot, tilintarkastusstandardit, alan ammattikirjallisuus sekä havainnot ammattihenkilöiden yleisestä toiminnasta. Suomessa hyvän tilintarkastustavan kodifiointi on pääasiassa ollut KHT-yhdistyksen – Föreningen CGR ry:n vastuulla. Yhdistys on jo pitkään antanut jäseniään sitovia standardeja, ohjeita ja suosituksia koskien hyvää tilintarkastus- ja tilintarkastajakäytäntöä. Näiden normien, ohjeiden ja suositusten taustalla ovat pääasiassa kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:in ISA-standardit sekä muut vastaavat standardit ja ohjeistukset. Tilintarkastusstandardit keskittyvät tilintarkastuksen teknisen toteuttamisen näkökulmaan, tarjoten suuntaviivoja siitä, miten tilintarkastus tulisi suorittaa. (Halonen & Steiner 2010, 32.)

3.3 Eettiset periaatteet ohjaavat tilintarkastajia

Tilintarkastuslainsäädännön mukaan tilintarkastajan tulee toimia ammattietiikan periaatteiden mukaisesti suorittaessaan tilintarkastuslain mukaisia tehtäviä ammattimaisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti, samalla yleistä etua kunnioittaen (TTL 4 luku 1 §). Hyvä tilintarkastustapa on tapaoikeutta, jolla on mahdollista kuvastaa toimintaa huolelliselta ammattihenkilöltä. Tärkeänä lähteenä arvioitaessa hyvää tilintarkastustapaa on IESBA:n Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille, joka sisältää toimintaohjeita tilintarkastajille ja eettiset peruseriaatteet. Eettisillä peruseriaatteilla kuvastetaan tilintarkastajien velvollisuutta toimia yleisen edun mukaisesti. Kaikkia tilanteita ei ole mahdollista ohjeistaa perusteellisesti, jonka vuoksi eettiset säännöt ovat periaatepohjaisia. Tilintarkastajan tulee tunnistaa sekä arvioida peruseriaatteiden noudattamista mahdollisesti vaarantavat uhat ja vastata niihin sekä käyttää omaa ammatillista harkintaa uhkien käsittelyyn. (Fraktman 2019, 25.)

Fraktmanin (2019, 25–26) mukaan eettisiin peruseriaatteisiin lukeutuvat seuraavat; rehellisyys, objektiivisyys, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus sekä ammatillinen käyttäytyminen (Kuva 1). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tilintarkastajan tulee esimerkiksi ylläpitää ammattitaitoaan sekä kehittää sitä (TTL 4 luku 2 §), säilyttää toimeksiantoja koskevat asiakirjat vähintään kuuden vuoden ajan (TTL 4 luku 4 §), osallistua järjestettävään laaduntarkastukseen sekä pitää huolta oman työn laadusta (TTL 4 luku 5 §). (Tomperi 2018, 19.) Seuraavissa kappaleissa paneudutaan vielä jokaiseen peruseriaatteeseen hieman syvällisemmällä tasolla.

Kuva 1. Tilintarkastajan ammattieettiset peruseriaatteet (mukaillen Fraktman 2019, 26)

Tilintarkastajan on ylläpidettävä suoraa ja rehellistä toimintaa kaikissa ammatilliseen ja liiketoiminnalliseen ympäristöön liittyvissä suhteissa. Rehellisyys vaatii objektiivisuutta ja tarkkuutta. Ammatillintarkastajan ei tule tahallisesti osallistua raporttien, tiedonvaihdon tai vastaavien tietojen käsittelyyn, jos hän huomaa niissä virheellistä tai harhaanjohtavaa tietoa. Lisäksi hänen tulee välttää kiireessä annettujen lausuntojen tai puutteellisen tiedon antamista. (IESBA 2022, 21.)

Objektiivisuudella viitataan siihen, että tilintarkastajan tulee myös huolehtia, että hänen ammatillinen ja liiketoimintaan liittyvä harkintansa eivät heikkene ennakkoluulojen, eturistiriitojen tai ulkopuolisten voimakkaiden vaikutusten seurauksena. Mikäli jokin tilanne tai ammatillinen suhde voi vaikuttaa hänen harkintaansa, hänen tulee välttää kyseistä toimintaa. (IESBA 2022, 22.)

Tilintarkastajan on ylläpidettävä tarvittavaa ammatillista osaamistaan, toimittava huolellisesti ammatillisten standardien ja lakien mukaisesti ja täytettävä seuraavat velvollisuudet: 1) palvella asiakkaita ammatillisesti harkiten, 2) olla tietoinen ja ymmärtää alaan liittyvät tekniset ja kaupalliset muutokset, jotka vaikuttavat osaamiseen, sekä 3) suorittaa tehtävät huolellisesti, perusteellisesti ja tehokkaasti. Lisäksi tilintarkastusammattilaisen tulee varmistaa, että hän valvoo asianmukaisesti koulutettuja henkilöitä ja valvonta on riittävää. (IESBA 2022, 22–23.)

Tilintarkastajan on säilytettävä kaikki ammatillisiin ja liiketoiminnallisiin suhteisiin liittyvät tiedot luottamuksellisina. Tämän säännön poikkeuksia ovat kuitenkin tilanteet, joissa laki edellyttää tiedon jakamista, kuten oikeudelliset menettelyt tai epäilyt väärinkäytöksistä. Lisäksi sallittuja poikkeuksia

ovat tilanteet, joissa laki mahdollistaa tiedon jakamisen, esimerkiksi asiakkaan suostumuksella tai ammatillisten standardien noudattamiseksi. Salassapitovelvoite ei koske myöskään tietoa, joka on tullut julkiseksi tai yleisesti tiedetyksi (TTL 4 luku 8 §). Kun harkitaan luottamuksellisen tiedon jakamista, on otettava huomioon, kuinka se vaikuttaa muihin (mukaan lukien kolmannet osapuolet) ja varmistettava, että kaikki asiaankuuluva tieto on saatavilla ja vahvistettu mahdollisimman tarkasti. Salassapitovelvollisuus ei koske luonnollisesti tilanteita, joissa tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö toimittaa toiselle tilintarkastajalle tietoja, joita tämä tarkastusta varten tarvitsee (TTL 8 luku). Velvollisuus säilyttää luottamuksellisuus jatkuu ainakin asiakkaan ja työnantajan suhteiden ajan, mutta tilintarkastaja ei saa hyödyntää tai paljastaa aiempaa ammatillisten tai liiketoiminnallisten suhteiden perusteella hankittua luottamuksellista tietoa uudessa asemassaan, kuten työpaikan vaihdoksen yhteydessä. (IESBA 2022, 23–25.)

Ammatillisen käyttäytymisen peruseriaate edellyttää, että kaikkien tilintarkastajien tulee noudattaa sovellettavia lakeja ja määräyksiä, ja välttää toimintaa, joka vahingoittaa ammattikunnan mainetta. Tämä periaate sisältää myös velvollisuuden välttää toimintaa, joka järkevän ja asiantuntevan kolmannen osapuolen näkökulmasta voi vaikuttaa haitallisesti ammattikunnan maineeseen. On tärkeää muistaa, että työskentelyn ja markkinoinnin ei tule vahingoittaa ammattikunnan mainetta. Markkinoinnissa on pysyttävä totuudessa ja oltava rehellinen. Tilintarkastajat eivät saa esittää liioiteltuja väitteitä omista palveluistaan, pätevyystään tai kokemuksestaan. Lisäksi on tärkeää olla tekemättä perusteettomia vertailuja tai antamatta vähätteleviä kommentteja muiden suorittamasta työstä. (IESBA 2022, 25.)

3.4 Tilintarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys

Tilintarkastajan tulee olla riippumaton tarkastuskohteestaan, jolloin puolueettoman ja riippumattoman taloudellisen informaation antaminen säilyy luotettavana. Tilintarkastajan tulee toimeksiantoa suorittaessaan sekä tarkastettavan tilinpäätöksen kattaman ajan toimia itsenäisesti osallistumatta sen päätöksentekoon. Toimintansa järjestämisessä tilintarkastajan on myös otettava huomioon riippumattomuuden säilyttäminen. Arviointi tapahtuu tapauskohtaisesti, ja edellytyksien puuttuessa riippumattomaan toimintaan, tulee tilintarkastajan kieltäytyä ottamasta toimeksiantoa. Kieltäytyminen tai luopuminen ei ole kuitenkaan tarpeellista, mikäli riippumattomuutta uhkaavia tekijöitä voidaan pitää kokonaisuutena arvioiden mitättöminä tai riippumattomuutta turvaaviin tehtäviin on ryhdytty. Riippumattomuuden vaarantumiseen liittyviä riskejä ovat esimerkiksi seuraavat; oman edun uhka, oman työn tarkastamisen uhka, asianajon uhka, läheisyyden uhka sekä painostuksen uhka. (TTL 4 luku 6 § & Tomperi 2018, 21.)

Tilintarkastajan riippumattomuus on keskeisessä roolissa tilintarkastuskertomukseen kohdistuvassa yleisen luottamuksen varmistamisessa useiden eri käyttäjien luottaessa auktorisoitujen

tilintarkastajien raportteihin, koska oletuksena on puolueeton näkökulma. Riippumattomuus on alan pääasiallinen keino osoittaa, että tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt noudattavat eettisiä periaatteita, etenkin rehellisyyttä sekä objektiivisuutta. (Euroopan Komission suositus tilintarkastajien riippumattomuuden periaatteista EU:ssa 2002/590/EY.)

Tilintarkastusammattilaisten riippumattomuus jakautuu kahteen; mielen riippumattomuuteen sekä näkyvään riippumattomuuteen. Mielen riippumattomuuteen viitattaessa tarkoitetaan asennoitumista, joka mahdollistaa johtopäätöksen esittämisen ilman ammatillista harkintaa vaarantavia vaikutuksia, tällöin henkilön on mahdollista toimia rehellisesti sekä säilyttää objektiivisuus ja ammatillinen skeptisyys. Näkyvä riippumattomuus taas on sellaisten merkittävien seikkojen ja olosuhteiden välttämistä, joista kolmas osapuoli todennäköisesti päättelisi tilintarkastusyhteisön tai tilintarkastus- tai varmennustiimin jäsenen rehellisyyden, objektiivisuuden taikka ammatillisen skeptisyyden vaarantuneen. (IESBA 2022, 33–34.)

Tilintarkastajalla voi olla tilanteita, joissa hän ei voi hoitaa tehtäviään tiettyyn yhteisöön nähden, koska hän on esteellinen. Tämä esteellisyys voi syntyä tilintarkastajan osallistumisesta kyseisen yhteisön hallintoon, läheisestä sukulaisuudesta johonkin hallinnon jäsenistä tai riippuvuussuhteesta, joka hänellä voi olla hallintoon osallistuneeseen henkilöön. Tilintarkastajalla ei myöskään saa olla rahallisia lainoja tai muita taloudellisia sidoksia tarkastamaansa yhteisöön. Pelkkä osakkeiden omistaminen yhteisössä ei kuitenkaan itsessään aiheuta esteellisyyttä. (Ikäheimo, Malmi, Walden 2019, 36.)

3.5 Tilintarkastajan vastuu ja vahingonkorvausvelvollisuus

Tilintarkastajalla on laaja-alainen vastuu, joka ulottuu monille eri alueille. Vastuu kattaa rikosoikeudelliset velvoitteet ja korvausvastuun, mutta siihen sisältyy myös velvollisuus noudattaa kurinpito määräyksiä. Kaikki nämä vastuut on määritelty tarkasti tilintarkastuslainsäädännössä, erityisesti sen kymmenennessä luvussa. Rikosoikeudellisista seuraamuksista tilintarkastajaa koskevista tapauksissa säädetään puolestaan rikoslaisissa (RL 30 luku 10 a §). (Suomen tilintarkastajat ry s.a. d.) Toisin sanoen tilintarkastaja voi joutua rikosoikeudellisen vastuun piiriin muiden rikosten kuin pelkästään tilintarkastuslain rikkomisen takia. Tilintarkastajaa voidaan esimerkiksi syyttää kirjanpitorikoksesta, mikäli hänen epäillään osallistuneen laittoman tilinpäätöksen laatimiseen ohjeistamalla tai neuvomalla. Tällaisissa tilanteissa vastuu ja mahdolliset rikossyytteet kohdistuvat kuitenkin yleensä myös yrityksen hallituksen jäseniin ja toimitusjohtajaan. (Leppiniemi 2013.)

Tilintarkastajan korvausvastuu perustuu yleensä tilintarkastuslain määräysten laiminlyönteihin, joka voi tarkoittaa tehtävien asianmukaisen suorittamisen laiminlyöntiä tai riittävien tietojen puutetta tilintarkastuskertomuksessa, tilintarkastuspöytäkirjassa tai yhtiökokouksessa, koskien johdon tai

henkilökunnan laiminlyöntejä tai väärinkäytöksiä. Korvausvastuun syntymisen edellytys on yleensä, että tilintarkastaja liittyy tehtäväänsä ja vahinkoa kärsinyt osapuoli on saanut asianmukaisesti laaditun tilintarkastuskertomuksen perusteella tiedon johdon laiminlyönneistä ja ryhtynyt sen jälkeen toimenpiteisiin vahingon estämiseksi tai korvauksen saamiseksi. Tilintarkastajan vastuun syntyminen liittyy usein siihen, että hän ei tuo esille niitä vahinkoja, jotka johtuvat johdon tekemistä teoista tai laiminlyönneistä. Tilintarkastaja harvoin joutuu vastuuseen yhtä usein ja laajasti kuin yhtiön johto, vaikka vastuusäännökset ovat samanlaiset. Tämä johtuu yleensä siitä, että tilintarkastajan laiminlyönnit liittyvät tavallisesti siihen, että hän ei tuo esiin niitä vahinkoja, jotka johtuvat yhtiön johdon teoista tai laiminlyönneistä, ja vastuutilanteissa voidaan yleensä osoittaa muiden, erityisesti yhtiön johdon, olevan vastuussa samasta vahingosta. Tyypillisesti oikeustapaukset liittyvät tilanteisiin, joissa tilintarkastus on havainnut johdon aiheuttavan vahingonkorvausvelvollisuutta, mutta tilintarkastaja ei ole huomauttanut tästä tilintarkastuskertomuksessa. (Sillanpää 2016, 4.)

Tilintarkastajalla on velvollisuus korvata vahingot, jotka on aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta suorittaessaan tehtäviään yhteisölle tai säätiölle, kuten on määritelty Tilintarkastuslain 1 luvun 1 §:n 1 momentissa. Samankaltainen vastuu koskee myös tilanteita, joissa tilintarkastaja on aiheuttanut vahinkoa yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle tai muulle henkilölle rikkomalla tätä lakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia, yhtiöjärjestyttä, sääntöjä tai yhtiösopimusta. Tilintarkastaja on vastuussa myös vahingoista, jotka hänen apulaisensa ovat tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttaneet. (TTL 10 luku 9 §.)

Tilintarkastajan vastuun syntymiseksi yhtiötä kohtaan vaaditaan virhe tai laiminlyönti tilintarkastustyössä, joka aiheuttaa yhtiölle vahinkoa. Tilintarkastajan vastuuta pidetään yleisesti toissijaisena verrattuna varsinaiseen vahingonaiheuttajaan, kuten lainvastaisesti toimivaan hallituksen jäsenen. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastajan velvollisuutena on paljastaa johdon laiminlyönnit tilintarkastuskertomuksessa, ja useimmissa tapauksissa näihin vahinkoihin on ensisijainen vastuullinen osapuoli. Tilintarkastajan vastuun syntymisen edellytys on myös syy-yhteyden olemassaolo vahingon ja tilintarkastajan teon välillä. Yhtiölle aiheutuneen vahingon osalta tämä tarkoittaa, että tilintarkastajan oikea toiminta olisi voinut estää vahingon tai ainakin sen pahenemisen, mutta joissain tapauksissa syy-yhteys voi olla vaikea todistaa yhtiölle aiheutuneen vahingon osalta. Tilintarkastajan vastuuta voi myös rajoittaa vahinkoa kärsineen osapuolen myötävaikutus kyseiseen vahinkoon. (Sillanpää 2016, 8–9.)

4 Yhdistyksen hallinnon tarkastaminen

Yhdistyslain (503/1989) mukaan on mahdollista harjoittaa aatteellista yhdistystoimintaa joko rekisteröimättömänä tai rekisteröitynä, mutta vastuukysymysten selkeyden vuoksi usein on suositeltavaa toimia rekisteröidyn yhdistyksen muodossa. Tällöin kaikki toiminta ja päätöksenteko tapahtuvat yhdistyksen nimissä. Jos toiminta taas tapahtuu rekisteröimättömässä yhdistyksessä, henkilöt, jotka ovat olleet mukana päätöksenteossa tai toimineet yhdistyksen puolesta, ovat henkilökohtaisesti ja yhteisvastuullisesti vastuussa yhdistyksen tekemistä toimista ja niistä aiheutuvista velvoitteista. Yhdistyslain soveltaminen kohdistuu pääasiassa sellaisiin yhdistyksiin, jotka ovat voittoa tavoittelemattomia ja harjoittavat aatteellista toimintaa. Lain tarkoituksena on säädellä näiden yhdistysten toimintaa ja varmistaa niiden avoimuus, jäsenten oikeudet sekä toiminnan läpinäkyvyys. Taloudellisia yhdistyksiä sekä erityistarkoitusta varten säädettyjä yhdistyksiä koskevat erilaiset säännöt ja määräykset, jotka voivat poiketa yhdistyslain vaatimuksista ja velvoitteista. (Aromäki, Fagervik, Kallio, Pöyhönen 2023, luku 1.2.1.) Suomessa yhdistyksillä on sisäinen toimintavapaus, mikä tarkoittaa, että ne voivat itsenäisesti laatia omat sääntönsä ja päättää sisäisestä toiminnastaan. Kuitenkaan yhdistyksen tarkoitus ja toiminta eivät saa olla lain tai hyvien tapojen vastaista. (Iso-Markku, Rosengren & Törrönen 2018, 11.)

Yhdistyslain mukaan jokaisen yhdistyksen on muodostettava hallintoelin, kuten hallitus, toimikunta tai johtokunta. Tämän hallintoelimen jäsenet valitaan aina yhdistyksen kokouksessa, ja hallituksessa tulee olla vähintään kolme jäsentä, joista yksi toimii puheenjohtajana. Hallituksen ensisijainen tehtävä on hoitaa yhdistyksen asiat huolellisesti ja edustaa yhdistystä suhteissa ulkopuolisiin sidosryhmiin. (Iso-Markku, Rosengren & Törrönen 2018, 28–29.) Yhdistyksen hallituksen rekisteröinti yhdistysrekisteriin on vapaaehtoista ja voi tapahtua hallituksen perustamisen yhteydessä tai myöhemmin muutosilmoituksella. Rekisteröity hallitus mahdollistaa sen, että muutkin kuin puheenjohtaja voivat allekirjoittaa yhdistyksen muutosilmoituksia, kunhan ovat täysi-ikäisiä hallituksen jäseniä. Hallituksen kokoonpanossa on oltava puheenjohtaja, ja jäsenten määrä on säännöissä määrättävä. Puheenjohtajan tulee olla täysi-ikäinen, muiden jäsenten vähintään 15-vuotiaita, ja konkurssissa oleva ei voi olla hallituksen jäsen. Lisäksi puheenjohtajalla on oltava asuinpaikka Suomessa, ellei Patentti- ja rekisterihallitus ole myöntänyt erikseen poikkeuslupaa. (Patentti- ja rekisterihallitus 2019.)

Hallitus on vastuussa yhdistyksen toiminnan järjestämisestä ja tehtäviensä täyttämisestä. Sen on toimittava yhdistyksen edun mukaisesti ja saatava jäsenten luottamus. Mikäli hallitus menettää luottamuksen, se voidaan erottaa yhdistyksen kokouksessa, ja erottamisesta on ilmoitettava kokouskutsussa. Hallituksen jäsenet eivät yleensä ole henkilökohtaisesti vastuussa yhdistyksen veloista, mutta he voivat joutua korvaamaan tahallisesti tai tuottamuksellisesti aiheuttamansa

vahingot yhdistykselle, sen jäsenille tai muille. Hallitus tekee päätöksiä yhdessä kokouksissaan ja kantaa vastuun toiminnastaan. Hallituksen jäsenet voivat olla vastuussa toiminnastaan vielä pitkänkin ajan kuluttua, vaikka epäilyt väärästä toiminnasta ja tahallisuudesta tai tuottamuksellisesta menettelystä heräisivätkin hallituksen toimikauden päättymisen jälkeen. (Iso-Markku, Rosengren & Törrönen 2018, 29–30.)

Tilintarkastajan on perehdyttävä huolellisesti organisaation hallintoon liittyviin asiakirjoihin, kuten hallituksen kokouspöytäkirjoihin ja allekirjoitettuihin sopimuksiin. Tarkastuksen yhteydessä on tarpeen selvittää muun muassa yhdistyksen tekemät avustushakemukset, niiden hyväksymispäätökset ja avustusten käytöstä tehdyt raportit. Tilintarkastajan on myös syvennyttävä annettujen lahjoitusten sekä testamenttien käsittelyyn hallintoelimissä. Yhdistyksen vastaanottaessa lahjoituksen tai testamentin, sitoutuu se noudattamaan lahjoittajan tai testamentin laatijan tahtoa. Näin syntyneet velvoitteet voivat olla yhdistykselle hyvinkin merkittäviä. Lisäksi hallinnollista tarkastusta suorittaessaan tilintarkastaja tutkii yhdistyksen sääntöjä ja yhdistysrekisterin otetta. Rekisteriotteen tulee sisältää tiedot muun muassa hallituksen puheenjohtajasta, jäsenistä ja muista toiminnan allekirjoittamiseen oikeutetuista henkilöistä. On tärkeää, että nämä tiedot rekisteriotteessa ovat ajantasaisia. (Tomperi 2018, 116–117.)

Tarkastuksen aikana varmistetaan myös siitä, että hallituksen jäsenten saamat palkkiot ja muut korvaukset ovat yhdistyksen kokouksen vahvistamien perusteiden mukaisia. Yleensä yhdistyksen talous- tai rahastonhoitaja vastaa sekä maksujen että kirjanpidon hoidosta, mikä voi muodostaa riskin niin sanotusta vaarallisesta työyhdistelmästä. Tilintarkastajan on erityisesti kiinnitettävä huomiota sisäisen valvontajärjestelmän toimivuuteen, ja yhdistyksen menoihin tulisi saada hallituksen puheenjohtajan erillinen hyväksyntä. (Tomperi 2018, 117.)

4.1 Tilintarkastus vai toiminnantarkastus?

Tilintarkastuslain säädökset koskevat myös yhdistyksiä, jonka vuoksi yhdistyksien tulee valita yhtiöjärjestyksen mukainen määrä varsinaisia tilintarkastajia sekä varatilintarkastajia. Riippuen yhdistyksen koosta on kuitenkin mahdollista, että tilintarkastajan sijalla toimii toiminnantarkastaja sekä tämän sijainen. Pienet yhdistykset voivat valita toiminnantarkastajan, jos enintään yksi seuraavista kohdista on toteutunut sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella:

- taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa
- palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. (YhdL 38 §, TTL 1 luku 4 § & Tomperi 2018, 110.)

Toiminnantarkastajalla viitataan yksityishenkilöön, jolla ei ole tilintarkastajan ammattipätevyyttä. Yhdistyslaissa määrätään, että toiminnantarkastajalla tulee olla riittävä taloudellisten ja oikeudellisten asioiden tuntemus, joka on tarpeen tehtävän asianmukaisessa hoitamisessa. Toisin sanoen toiminnantarkastajan on oltava hyvin perehtynyt yhdistyslainsäädäntöön ja yhdistyksen kirjanpitoon. Lisäksi toiminnantarkastajan on oltava tarkastusta suorittaessaan riippumaton kohteesta (Yhdistyslaki 26.5.1989/503). Riippumattomuudella viitataan siihen, että hallituksen jäsen, yhdistyksen toimihenkilö, muu perheenjäsen tai muu läheinen sukulainen ei saa toimia toiminnantarkastajana (Loimu 2017, 110). Toiminnantarkastus eroaa tilintarkastuksesta kahdella keskeisellä tavalla: ensinnäkin toiminnantarkastajalle ei aseteta erityisiä ammatillisia pätevyysvaatimuksia, joten tehtävää voi hoitaa kuka tahansa yhdistyslainsäädäntöä ja yhdistyksen toimintaa ymmärtävä henkilö. Toiseksi toiminnantarkastajan lausunnon ei tarvitse noudattaa laajoja ja yksityiskohtaisia kansainvälisiä normistoja, joita sovelletaan tilintarkastuksessa. (Iso-Markku, Rosengren & Törrönen 2018, 33–34.)

Hallinnon toiminnantarkastus arvioi yhdistyksen hallinnon asianmukaisuutta riittävässä laajuudessa. Yleensä se on vuositarkastus, ellei yhdistyksen kokous päättä toisin tai ilmene erityisiä syitä tarkastaa tilikauden aikana. (Tomperi 2018, 120.) Yhdistyksen hallinnon tarkastustehtävät voivat vaihdella koon ja resurssien mukaan. Pienessä yhdistyksessä hallinnon tarkastus keskittyy pääasiassa pöytäkirjojen ja kirjeenvaihdon tarkastamiseen. Kaikkein pienimmissä yhdistyksissä riittää yleensä, että kirjanpitoa ja laskutusta hoitavat eri henkilöt kuin laskujen hyväksyminen. Lisäksi on suositeltavaa nimetä henkilöitä, jotka vastaavat hallituksen kokousten ja yhdistyksen kokousten pöytäkirjoista. Tämä varmistaa hallinnon asianmukaisen järjestämisen ja dokumentoinnin. (Ojala 2010, 4.)

4.2 Toiminnantarkastuskertomus ja toiminnantarkastajan vastuu

Toiminnantarkastaja on velvollinen laatimaan kirjallisen toiminnantarkastuskertomuksen, joka tulee esittää sille yhdistyksen kokoukselle, joka päättää tilinpäätöksen vahvistamisesta ja vastuuvapauden myöntämisestä. Kertomuksessa tulee selkeästi osoittaa, mihin tilinpäätöksen osaan se kohdistuu. Mikäli yhdistyksessä toimii useampia toiminnantarkastajia, he voivat yhdessä laatia yhteisen kertomuksen. Kertomuksessa tulee käsitellä tarkastuksen tulokset ja havainnot asianmukaisesti, ja se voi sisältää esimerkiksi huomioita tilinpäätöksen oikeellisuudesta ja yhdistyksen hallinnon asianmukaisuudesta. Ainakin seuraavista kohdista on lausuttava toiminnantarkastuksessa:

- Kattaako tilinpäätös olennaiset tiedot yhdistyksen tuloista, menoista, omaisuudesta, omasta pääomasta, veloista ja yhdistyksen antamista takauksista.
- Onko yhdistyksen hallituksen jäsen tai toimihenkilö syyllistynyt tekoihin tai laiminlyönteihin, jotka voivat johtaa vahingonkorvausvelvollisuuteen yhdistystä kohtaan.

- Onko yhdistyksen johdon tai toimihenkilön toiminta ollut yhdistyslain tai sääntöjen vastaista. (Ojala 2010, 5.)

Toiminnantarkastajan vahingonkorvausvastuu perustuu samoihin periaatteisiin kuin yhdistyksen hallituksen jäsenen ja tilintarkastajan vastuu. Toiminnantarkastaja on vastuussa vahingosta, jonka hän on tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhdistykselle, kuten säädetään yhdistyslaissa 39 §:ssa. Tämä vastuu kattaa myös tilanteet, joissa toiminnantarkastaja aiheuttaa vahinkoa yhdistyksen jäsenelle tai muulle henkilölle rikkomalla yhdistyslakia tai yhdistyksen sääntöjä. Hallituksen tulee myös avustaa toiminnantarkastajaa tehtävissään, ja toiminnantarkastajalla on oikeus osallistua kokouksiin, joissa käsitellään hänen tehtäviään. Toiminnantarkastajan on kuitenkin pidettävä saamansa tiedot salassa, ja käytännössä osallistumista kokouksiin tapahtuu harvoin. (Ojala 2010, 6.)

5 Tutkimuksen toteutus

On aika siirtyä vihdoin opinnäytetyön empiiriseen osaan, joka muodostuu kahdesta pääluvusta - tutkimuksen toteutuksesta ja tutkimustuloksien analysoinnista. Tässä ensimmäisessä luvussa läpikäydään tarkemmin käytetty tutkimusmenetelmä, aineiston hankintaprosessi sekä tutkimuksen toteutus.

5.1 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Tässä tutkimuksessa sovellettiin pääosin laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta haastatteluja hyödyntäen. Lisäksi työhön on sisällytetty myös hieman tämän opinnäytetyön laatijan omakohtaista havainnointia koskien yhdistyksen hallinnon tarkastusta. Laadullinen tutkimus on tutkimustapa, joka hyödyntää monipuolisia tutkimusmenetelmiä tarkoituksenaan syventyä tutkittavaan ilmiöön ja saada siitä parempi ymmärrys. Tämän tyyppistä tutkimusta voidaan ajatella ikään kuin avaimena ilmiön syvempään ymmärtämiseen. (Kananen 2015, 70–71.) Tutkittavaa ilmiötä pyritään myös ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta, minkä vuoksi erityisen kiinnostuneita ollaan heidän kokemuksistaan, ajatuksista, tunteista sekä niistä merkityksistä, joita he tutkimuksen kohteina asialle antavat. (Puusa & Juuti 2020, 9–10.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta syvällisesti, mikä johtaa usein tutkimuksen rajaamiseen koskemaan vain pientä määrää tapauksia. Vaikka otos rajataankin maltilliseksi, pyritään se aina analysoimaan niin tarkasti kuin mahdollista. Kattavaa ymmärrystä pyritään saavuttamaan erityisesti kysymysten, kuten "miksi", "miten" ja "millainen", avulla. Toisin kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, laadullisen tutkimuksen aineisto koostuu yleensä tekstimuodossa esiintyvistä tiedoista. Aineisto kerätään usein vähemmän strukturoituja menetelmiä käyttäen, kuten erilaisilla keskusteluilla ja haastatteluilla. (Heikkilä 2014, 15–16.) Yleisesti käytettyjä aineistonkeruumenetelmiä ovat kyselyt, haastattelut, havainnointi ja erilaisten dokumenttien kerääminen. Nämä menetelmät voivat olla käytössä joko erikseen tai yhdistettynä toisiinsa, ja niiden valinta riippuu tutkimusongelmasta sekä käytettävissä olevista resursseista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointi edellyttää toistuvaa aineiston lukemista ja ymmärtämistä muun muassa koodauksen, luokittelun ja yhdistelyn avulla. Tutkijan tehtävänä on tunnistaa aineiston viestit tutkimusaiheen kannalta keskeisiltä osin, mutta usein tarvitaan myös aineiston pilkkomista ja oleellisimpien asioiden tiivistämistä. Tulosten luotettavuuden takaamiseksi on tärkeää perustella analyysin valintoja ja väitteitä kirjoittaessa laadullista tutkimusta. (Kananen 2015, 73 & 129.)

Toinen yleisesti tunnettu tutkimustyyppi on kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus. Kvantitatiivinen tutkimus keskittyy tietojen lukumäärälliseen analysointiin ja pyrkii vastaamaan kysymyksiin, jotka liittyvät numeroiden ja prosenttien esittämiseen. Tämä vaatii riittävän suurta sekä edustavaa otosta

aineiston keruun yhteydessä. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa ilmiöitä tarkastellaan numeeristen suureiden avulla, jolloin tuloksia esitetään taulukoin ja kaavioin. Usein myös tutkitaan, kuinka eri tekijät vaikuttavat toisiinsa tai miten ilmiö on muuttunut ajan myötä. Saatujen tulosten perusteella pyritään tekemään yleistyksiä laajempiin joukkoihin tilastollisen analyysin avulla. Vaikka määrällinen tutkimus auttaa hahmottamaan tilanteen ja suhteita, se ei yleensä syvennä täysin ymmärrystä asioiden syistä. (Heikkilä 2014, 16.)

Laadullisten ja määrällisten tutkimusten välille ei voida vetää selkeää rajaa aineistonkeruumenetelmien suhteen. Määrällisessä tutkimuksessa voidaan hyödyntää laadullisia kysymyksiä paremman ymmärryksen saavuttamiseksi tutkittavasta ilmiöstä, ja laadullisilla kysymyksillä ei taas välttämättä ole tarkoituskaan tuottaa tutkimustietoa. Tämä johtuu siitä, että menetelmien käyttö voi vaihdella tavoitteen ja tutkimuskysymysten mukaan, ja näiden raja voi olla häilyvä. (Kananen 2008, 26; Heikkilä 2014, 15–16.)

Luokittelu, päättely ja tulkinta ovat keskeisiä osa-alueita sekä laadullisessa että määrällisessä tutkimuksessa. Kvantitatiiviset analyysit ovat kuitenkin selkeämpiä kuin laadulliset. Kvantitatiivinen tutkimus noudattaa selkeämpiä vaiheita verrattuna laadulliseen tutkimukseen, jossa aineiston keruu, käsittely ja johtopäätösten tekeminen ovat tiiviimmin kietoutuneet toisiinsa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija joutuu tekemään tulkintoja jo aineiston keräämisen vaiheessa, ja lisäksi hän saattaa havaita tärkeitä seikkoja analysoinnin aikana, joita hän ei alun perin kirjannut ylös aineiston keruuvaiheessa. (Heikkilä 2014, 16.)

5.2 Toteuttaminen ja haastattelukysymysten laatiminen

Tutkimusaineiston keruun metodeina laadullisessa tutkimuksessa erilaiset haastattelutyypit ovat yleisimmin käytettyjä. Haastattelun optimaalisessa tapauksessa tutkija voi epäsuorasti saada käsityksen tutkittavien ajatuksista, mieltymyksistä, toiveista, odotuksista ja kokemuksista. Tehokkaiden päätelmien tekeminen puheen pohjalta edellyttää kuitenkin haastatteluiden tallentamista. Tärkeää on pitää mielessä, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijan päätehtävänä on toisten tekemien tulkintojen tulkinta. Haastatteluaineisto on myös tilannesidonnaista, minkä vuoksi sen yleistämistä ei tule liioitella. (Puusa 2020, 99.)

On olemassa useita erilaisia tutkimushaastattelun lajeja, ja niiden pääasiallinen ero piilee strukturointiasteessa eli siinä, kuinka tiukkaa ohjausta haastattelussa käytetään. Tämä heijastuu siinä, kuinka vapaamuotoisesti keskustelu etenee. Tutkimuksessa hyödynnetään erilaisia haastattelutyyppejä, kuten strukturoituja haastatteluja, teemahaastatteluja, avoimia haastatteluja ja syvähaastatteluja. (Puusa 2020, 106.) Seuraavaksi käydään hieman enemmän läpi tähän tutkimukseen valikoitunutta haastattelutyyppejä eli teemahaastattelua.

Teemahaastattelu soveltuu monipuolisten ilmiöiden tutkimukseen, ja siinä oletetaan, että tutkittavat ovat kokeneet tietyn asian tai prosessin. Tutkija syventää ymmärrystään aiheesta tutustumalla aiempaan tutkimukseen ja kirjallisuuteen sekä suunnittelee etukäteen teemat ja kysymykset haastattelua varten. Teemahaastattelu on joustava sekä vapaamuotoinen, ja sen tavoitteena on purkaa ilmiö osiin teemojen avulla. Vaikka kaikki teemat käydäänkin läpi, niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastatteluittain, sillä haastateltavat reagoivat eri tavoin. Tärkeää on, että haastattelija ja haastateltava ymmärtävät toisensa, ja teemojen avulla tuotetaan monipuolista aineistoa, jota tutkija voi myöhemmin tulkita teorian valossa. (Puusa 2020, 107–108.)

Teemahaastattelu valikoitui tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmäksi juurikin sen joustavuuden ja monipuolisuuden perusteella. Pidin myös tärkeänä, että haastateltujen olisi mahdollista tuoda omat näkemyksensä esille aihealueista. Haastattelut toteutettiin lokakuussa 2023 tallennettuina yksilöhaastatteluina Teams-ympäristössä, joita ennen haastateltaville oli lähetetty nähtäväksi etukäteen valitut pääteemat. Teemat olivat yhdistyksen hallinnon tarkastus sekä siihen sisältyvät riskit ja vastuu. Haastatteluja ennen laadittiin kysymykset teemojen pohjalta, jotka kysyttiin haastateltavilta valittuina haastattelupäivinä. Haastattelukysymykset löytyvät työn loppupuolelta liitteistä (liite 1). Tutkimuksen kohderyhmä muodostui viidestä tilintarkastusalan ammattilaisesta, joilla kaikilla oli monipuolisesti kokemuksia eri yhdistyksien tarkastamisesta. Tutkimuksen aloittaminen tapahtui haastateltavien selvittämällä, jonka jälkeen kysyttiin heidän suostumuksensa vielä erikseen kutsuilla. Kutsuissa pyrittiin selventämään, mitä haastattelu lähinnä koskee.

5.3 Tulosten analysointimenetelmät

Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysi on monivaiheinen prosessi, ja yleensä se alkaa tutkijan perehtymisellä aineistoon kokonaisuutena. Tekninen käsittely on tärkeää valmistautumista varsinaiseen analyysiin, sillä tekstimuotoon muuttaminen helpottaa aineiston hallintaa verrattuna ääninauhoihin tai erilaisiin käsikirjoituksiin ja lehtileikkeisiin. Kun tutkija on muokannut aineiston sopivaan muotoon, hän siirtyy analysoimaan sitä valitsemansa menetelmän avulla. Perinteisimmät menetelmät laadullisen tutkimuksen analysointiin ovat koodaus, teemoittelu sekä tyypittely. Laadullisen aineiston analyysin yhteydessä voidaan hyödyntää monenlaisia teknisiä työkaluja, kuten ATLAS.ti- tai NVivo-ohjelmistoja. Vaihtoehtoisesti analyysin voi suorittaa manuaalisesti tai käyttäen tavallisia tekstinkäsittelyohjelmia sekä muita tietoteknisiä välineitä. Analyysin tuloksena tutkija pyrkii tulkinnan ja päätelmien tekemiseen tutkimusongelmaan liittyen. Keskeisintä on, että analyysin suorittaja pystyy selittämään, miten hän on suorittanut analyysinsä, perustelemaan tekemänsä valinnat ja kertomaan, miksi hän on toiminut tietyllä tavalla. Tämä mahdollistaa sen, että lukija voi seurata analyysia ja arvioida sen perustelujen, uskottavuuden ja luotettavuuden. (Günther, Hasanen & Juhila 2021.)

6 Tutkimustulokset

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen perusteella saatuja tuloksia. Kappaleissa tuodaan esille haastateltavien näkemyksiä yleisellä tasolla, jotta heitä ei ole mahdollista tunnistaa. Kaikki muut tunnistettavat elementit tai havainnot, jotka liittyvät haastateltaviin, on jätetty myös varmuuden vuoksi pois. Monipuolinen osallistujajoukko mahdollisti erilaiset näkökulmat ja toi asiantuntemusta tilintarkastusalalta. Tutkimukseen osallistuneista tilintarkastajista kaksi oli saavuttanut KHT-tutkinnon, yhdellä oli HT-tutkinto ja kahdella viimeisellä ei ollut suoritettuna vielä toistaiseksi tilintarkastajatutkintoa täysin haastattelun hetkellä. Yhdistyksiä oli kaikilla haastatelluilla ollut tarkastuksessa jo useampana vuonna peräkkäin, mutta niiden lukumäärät heittelivät jonkin verran.

Aineiston jäsentelyyn valikoitui laadullisen sisällönanalyysin menetelmistä teemoittelu. Teemoittelu on prosessi, jossa aineisto jaetaan ensin pienempiin osiin ja sen jälkeen nämä osat ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Kyseinen menetelmä auttoi minua organisoimaan ja ymmärtämään paremmin aineiston piirteitä sekä tunnistamaan keskeiset teemat ja aihepiirit, joita tutkimuksessani erityisesti korostettiin. Teemoittelua voidaan pitää onnistuneena, kun se mahdollistaa teorian ja tutkitun aineiston saumattoman yhdistämisen tekstissä. Tällöin teoria ja aineisto vuorovaikuttavat keskenään luoden loogisen ja yhtenäisen kokonaisuuden. (Eskola & Suoranta 2008, 175.) Teemat muotoituivat melko pitkälti laadittujen haastattelukysymysten sekä teoriaosuuden pohjalta. Seuraavissa alaluvuissa käsitellään haastatteluista saatuja vastauksia kattavammin.

6.1 Hallinnon tarkastuksen määritelmä

Teoriaosuudessa mainitaan hallinnon tarkastuksen olevan kansallinen lainsäädäntö, eikä vastaavaa käsitettä ole mainittu kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa. Tämän vuoksi heti haastatteluosion alkupuolella haluttiin selvittää, miten tutkimukseen valitut tilintarkastajat määrittelisivät kyseisen termin omin sanoin, ja mitä se heidän työssään käytännössä tarkoittaisi.

Hallinnon tarkastukseen liittyen haastatellut antoivat monipuolisia vastauksia – niin kuin odotettiin, olihan sana vapaa! Haastateltavista monet korostivat, että hallinnon tarkastus on paljon muuta kuin pelkästään pöytäkirjojen lukemista, vaikka sekin on toki tärkeä osa prosessia. Hallinnon tarkastuksessa keskeisenä koettiin sääntöjen noudattaminen, oikea toiminnan toteuttaminen ja jäsenistön päätösten noudattaminen, aina laillisuuden rajoissa. Mitä suurempi yhtiö tai yhdistys on kyseessä, sitä laajempi on hallinnon tarkastuksen rooli. Yhdistyksissä hallinnon tarkastus nähtiin kahden haastatellun mukaan laajempina kuin osakeyhtiöissä.

Tarkastuksessa tulee ottaa huomioon yhdistyksen säännöt, päättävät elimet ja niiden tehtävät. Tämän pohjalta pöytäkirjojen lukeminen ja toiminnan arviointi tapahtuvat. Hallinnon tarkastukseen kuuluu myös varainhoidon, sijoitusten ja kirjanpidon tarkastaminen, samoin kuin hyvän hallintotavan noudattaminen. Välillä hallinnon ja kirjanpidon tarkastus menevät osittain päällekkäin, eikä niitä voi erottaa toisistaan kovinkaan tarkasti. Lähipiirimäärittelyjen ja uusien yhdistysten kohdalla hallinnon tarkastuksella koettiin olevan myös erityinen painoarvo.

Haastatellut korostivat myös hallinnon tarkastuksen tavoitteena olevan yhdistyksen sääntöjen noudattamisen varmistaminen sekä päätöksentekoon ja riskien hallintaan liittyvien asioiden tarkastaminen. Lisäksi hallinnon tarkastus käsitti yhdistyksen toiminnan organisoinnin ja järjestämisen, kuten kulujen hyväksynnän, kokousten ajoittamisen ja valvonnan järjestämisen. Koko prosessin ytimessä on varmistaa, että hallinto hoidetaan lainmukaisesti ja yhdistyksen sääntöjen mukaisesti, ilman jäsenten yhdenvertaisuuden loukkaamista.

Yhdistyksen hallinnon määritelmän lisäksi haastattelussa kysyttiin lyhyesti, että eroaako yhdistyksen hallinnon tarkastus haastateltavien mukaan merkittävästi esimerkiksi osakeyhtiön hallinnon tarkastuksesta. Yksi keskeinen ero, joka nousi esiin toistuvasti haastatteluissa, liittyi yhdistyksen tarkoituksen ja sääntöjen merkitykseen. Osakeyhtiöissä toimialapykälä yhtiöjärjestyksessä saattaa antaa joustavuutta liiketoiminnan laajuuden suhteen, kun taas yhdistyksissä sääntöjen toiminnan tarkoitus näyttäisi olevan pyhä ja keskeinen ohjaava tekijä. Tämä heijastaa yhdistysten yleishyödyllistä luonnetta ja korostaa sääntöjen tarkkaa noudattamista. Lisäksi, toisin kuin osakeyhtiöt, yhdistykset eivät tavoittele voittoa. Tämä asettaa erilaisia vaatimuksia tilintarkastukselle, kun huomioidaan, että yhdistyksissä saattaa olla vähemmän hallinnollista ammattitaitoa, ja monet tehtävät hoidetaan vapaaehtoistyönä. Tämä luo haasteita tarkastuksen toteuttamisessa ja vaatii erityistä huomiota siihen, että toiminta on eettistä ja vastaa esimerkiksi mahdollisten avustusten ehtoja.

Lisäksi hallintorakenteiden eroavaisuudet korostuvat. Osakeyhtiöissä on selkeä toimitusjohtaja, jolla on suuri vastuu, kun taas yhdistyksissä toiminnanjohtajilla voi olla vähemmän vastuuta. Yhdistykset saattavat myös toimia usein harrastelijamaisemmin ja kokouksia voi olla enemmän, mikä voi vaikuttaa koko hallinnon tarkastuksen prosessiin. Osakeyhtiöt ovat yleisesti ottaen liiketoimintaa harjoittavia organisaatioita, kun taas yhdistykset voivat olla hyvinkin monenlaisia toiminnaltaan. Näistä haastatteluista saadut näkökulmat korostavat, että yhdistyksen hallinnon tarkastuksen ja osakeyhtiön hallinnon tarkastuksen välillä on merkittäviä eroja, ja näiden erojen ymmärtäminen on olennaista tarkastusprosessin onnistumisen kannalta.

6.2 Tilintarkastajan rooli ja vastuu

Tilintarkastajan rooli hallinnon tarkastuksessa on monipuolinen ja vaihtelee tilanteesta ja yhdistyksen tarpeista riippuen. Monet haastatelluista korostivat, että tilintarkastaja toimii niin sanotusti vain päältä katsojana ja ulkopuolisena tarkkailijana. Tämä näkemys painottaa tilintarkastajan roolia riippumattomana arvioijana, joka valvoo yhdistyksen toimintaa ilman sisäpiirin etuja. Monet mainitsivat myös, että tilintarkastajan vastuulla on varmistaa, että yhdistyksen sääntöjä noudatetaan ja tarvittavat pöytäkirjat on asianmukaisesti laadittu. Eräs haastatelluista näki tilintarkastajan roolin taas enemmänkin sparrauskumppanina ja neuvonantajana, samalla tarjoten ideoita siitä, miten asiat voitaisiin tehdä paremmin ja mitä riskejä tietynlaisessa toiminnassa voi olla. Useat vastaajat mainitsivat, että tilintarkastajan tehtävänä on havaita mahdolliset puutteet yhdistyksen toiminnassa ja raportoida niistä, toimia niin sanotusti kriittisenä silmänä ja raportoida havainnoistaan yhdistyksen johdolle sekä hallitukselle.

Teemahaastatteluissa kysyttiin myös tilintarkastajien vastuusta ja miten he asian kokevat. Useat haastatelluista korostivat, että tilintarkastajan vastuu yhdistyksiä tarkastaessa on melko samankaltainen kuin muitakin yhteisöjä tarkastaessa. He painottivat, että tilintarkastajan on toimittava hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ja ylläpidettävä riittävää dokumentointitasoa. Riippumattomuuden ja puolueettomuuden tulisi toteutua kaikissa tilanteissa. Tilintarkastajan tehtävänä nähtiin varmistaa, että yhdistys noudattaa sääntöjään, hyvää hallintotapaa sekä Suomessa voimassa olevia lakeja ja asetuksia. Yksi haastatelluista korosti myös, ettei tilintarkastajana koe olevansa henkilökohtaisesti vastuussa yhdistyksen taloudellisesta vakaudesta vaan enemmänkin väärinkäytösten havaitsemisesta sekä niiden raportoinnista.

6.3 Yhdistyksen hallinnon tarkastamisen riskit ja haasteet

Yhdistyksen hallinnon tarkastelussa nousee esiin useita haasteita, jotka liittyvät hallituksen koostumukseen, toimintatapoihin, vastuiden epäselvyyteen ja yleiseen tietämättömyyteen. Hallituksen kokoonpanosta ja päivittäiseen toimintaan osallistumisesta useat haastateltavat huomauttavat, että hallituksessa istuvat henkilöt voivat olla maallikoita, erityisesti pienemmissä yhdistyksissä. Tämä saattaa johtaa siihen, että heillä ei ole riittävää tietämystä ja kokemusta hallinnon vaatimuksista. Osakkeenomistajiin verrattuna yhdistyshallitus voi olla vähemmän osallistunut päivittäiseen toimintaan, jolloin tämä voi aiheuttaa ongelmia esimerkiksi vastuiden hoidossa.

Haastateltavat mainitsevat myös asioiden dokumentoinnin puutteen yhtenä haasteena. Monet päätökset voivat jäädä kirjaamatta tai dokumentoimatta, erityisesti kun kyse on eturistiriitihin liittyvistä päätöksistä. Tämä puute voi tehdä tilintarkastajan työstä vaikeampaa ja lisätä riskiä epätasapuoliseen kohteluun jäsenien kesken. Lisäksi hallituksen jäsenten vastuut voivat olla epäselviä.

Haasteita saattaa ilmetä myös tietojen keräämisessä. Pöytäkirjat ovat yleensä tärkeä tietolähde, mutta jos päätöksiä ei kirjata niihin, tarkastustyö vaikeutuu huomattavasti. Sähköinen taloushallinto voi tuoda mukanaan uusia haasteita, eivätkä hallituksen jäsenet välttämättä ymmärrä taloushallinnon vaatimuksia. Yksi haastateltavista mainitsee myös, että yhdistyshallinto on parantunut hänen mielestään viime vuosina, mutta haasteita liittyy silti hallituksen pöytäkirjoihin, jotka voivat olla monisivuisia ja sisältää operatiivisia asioita. Tämä voi hankaloittaa tarpeellisten asioiden tunnistamista. Tiedonkulku hallituksen jäsenten vastuista voi myös olla puutteellista ja voi olla, etteivät jäsenet edes tiedä omista vastuistaan.

Yhdistyksen hallinnon tarkastaminen on siis monimutkaista, ja se vaatii huolellista seuranta ja dokumentointia. Hallituksen jäsenten on tärkeää ymmärtää omat vastuunsa ja noudattaa hyvää hallintotapaa varmistaakseen yhdistyksen asianmukaisen toiminnan ja jäsenten oikeudenmukaisen kohtelun. Samalla tilintarkastajilla ja muilla valvojilla on merkittävä rooli näiden haasteiden tunnistamisessa ja niiden ratkaisemisessa.

Haastattelun loppuun haluttiin vielä selvittää, ovatko tutkimukseen osallistuneet tilintarkastajat kohdanneet tilanteita omassa arjessaan, joissa olisi jouduttu antamaan huomautus tai ei olisi voitu antaa puhdasta tilintarkastuskertomusta koskien yhdistyksen hallintoa. Enemmistö haastatelluista totesi, että eteen ei ollut tullut tilanteita, joissa olisi jouduttu antamaan huomautusta yhdistyksen hallintoa koskien. Pöytäkirjoja ja muistioita oli tosin lähtenyt asiakkaille eteenpäin, mutta asiat oli saatu hoidettua eikä huomautukseen saakka ollut tarvinnut edetä. Kahdella tilintarkastajalla oli kuitenkin vastaan tullut huomautuksen vaativia tilanteita. Tällaisiin tilanteisiin lukeutuivat myöhässä laadittu tilinpäätös, kyseenalaiset jäsenmaksualennukset ja vapautukset, asioiden käsittelemättömyys kokouksissa sekä yhdistyksen sääntöjen vastainen toiminta.

Hallinnon tarkastamisen onnistumisen arvioinnissa sekä yhdistyksille annetuissa suositusehdotuksissa vastaajien välisissä vastauksissa oli joitakin yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia. Useassa haastattelussa nousi esiin, että onnistuneessa hallinnon tarkastuksessa ei synny juuri minkäänlaista huomautettavaa hallinnolle ja se toteuttaa tarkoitustaan asianmukaisesti. Annetut suositukset ja parannusehdotukset ovat olleet muun muassa kirjanpidollisia kysymyksiä koskevia, selkeämpiä hyväksymiskäytäntöjä ja korjattavia nimenkirjoitusasioita. Yksi haastateltavista mainitsee, että tilintarkastajan on tärkeää välittää todella yhdistyksestä ja jaksaa puuttua, sparrata ja raportoida mikäli parannettavaa esiintyy jossakin asiassa. Lopulta on kuitenkin yhdistyksen asia, ottavatko he annetut neuvot huomioon ja seuraavien vuosien tarkastustoimenpiteet riippuvat siitä. Samainen haastateltava toteaa loppuun, että oman kokemuksensa mukaan hallitukset ovat olleet hyvin halukkaita noudattamaan tilintarkastajalta parannusehdotuksia.

7 Pohdinta

Opinnäytetyön viimeisessä pääluvussa tullaan esittelemään tutkimustulokset johtopäätöksien kera, arvioimaan tutkimuksen luotettavuutta, pätevyyttä sekä eettisyyttä. Lisäksi käydään läpi jatkotutkimus- ja kehittämiskohteita sekä viimeisessä alaluvussa vielä oman oppimisen arviointia koko tutkimus- ja opinnäytetyöprosessin ajalta. Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia tilintarkastajan vastuuta yhdistysten hallinnon tarkastuksessa sekä hieman etsiä myös siihen sisältyviä haasteita. Tulevissa kappaleissa tullaan vastaamaan tutkimusongelmiin sekä vertaamaan tuloksia aikaisempaan teoriatietoon. Opinnäytetyössä pyrittiin vastaamaan päätutkimuskysymykseen ” Minkälainen tilintarkastajan vastuu on yhdistyksen hallintoa tarkastaessa?”. Lisäksi kolmella alatutkimuskysymyksellä pyrittiin tukemaan päätutkimuskysymystä.

Alatutkimuskysymykset olivat:

- Miten hallinnon tarkastus määritellään?
- Mitä haasteita yhdistyksen hallinnon tarkastukseen sisältyy?
- Minkälainen rooli tilintarkastajalla on yhdistyksen hallinnon tarkastamisessa?

7.1 Tutkimuksen johtopäätökset

Tässä luvussa syvennytään teemahaastatteluiden antamiin arvokkaisiin näkemyksiin ja mielipiteisiin, sekä luodaan näiden perusteella myös tutkimukselle johtopäätökset. Päätutkimuskysymyksessä pyrittiin selvittämään minkälaisena tilintarkastajat kokevat vastuunsa yhdistyksen hallintoa tarkastaessa. Haastatellut tilintarkastajat tarjosivatkin merkittävää tietoa siitä, miten he kokevat oman vastuunsa tässä kontekstissa. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että tilintarkastajan vastuu yhdistysten hallinnon tarkastuksessa heijastelee laajemmin yhteisöjen tarkastusta yleisesti. Haastatteluista nousi esiin vankka näkemys siitä, että tilintarkastajan keskeinen vastuu liittyy hyvän tilintarkastustavan ylläpitämiseen ja riittävän dokumentoinnin säilyttämiseen. Riippumattomuus ja puolueettomuus nähtiin olennaisina periaatteina tilanteissa kuin tilanteissa. Tärkeänä tehtävänä pidettiin myös varmistaa yhdistyksen sääntöjen, hyvän hallintotavan sekä voimassa olevan lainsäädännön noudattaminen.

Alakysymyksillä pyrittiin tarkentamaan pääkysymystä ja auttamaan tutkimusta etenemään systemaattisesti kohti tavoitettaan. Niiden haluttiin olevan erityisempiä, rajatumpia sekä suunnattuja tiettyihin osa-alueisiin, jotta tutkimuksesta tulisi mahdollisimman tuloksellinen ja tehokas. Tutkimuskysymysten taustalla toimi myös teoreettinen osuus, jonka avulla saatiin luotua suuntaviivoja tutkimukselle.

Ensimmäinen alatutkimuskysymys käsitteli hallinnon tarkastuksen määritelmää. Hallinnon tarkastus on jo vuosikymmenien ajan koettu epäselvänä kokonaisuutena ja sen sisältö vaihtelee tutkittavan kohteen mukaan. Sen toteuttaminen vaatii tilintarkastajalta syvällistä ymmärrystä osakeyhtiölain tai tässä tapauksessa yhdistyslain vaatimuksista, kykyä soveltaa tilintarkastuksen periaatteita ja tunnistaa tarkastettavan yhtiön toiminnan riskejä. Tarkastus on tapauskohtaista, mikä vaikeuttaa sen tarkkaa määrittelyä. Hallinnon tarkastuksessa noudatetaan samoja periaatteita kuin kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastuksessa, erityisesti painottaen olennaisuutta, ammatillista harkintaa ja skeptisyyttä. Tilintarkastajalla ei kuitenkaan ole velvollisuutta syventyä täysin yhtiön hallintoon. (Ruohonen 2020, 302–303.)

Tutkimuksen perusteella hallinnon tarkastus yhdistyksissä nähtiin moniulotteisena prosessina, joka ulottuu pöytäkirjojen lukemisesta aina varainhoidon tarkastukseen ja hyvän hallintotavan noudattamiseen. Haastatteluista kävi ilmi, että tämä tarkastus muodostaa laajemman roolin yhdistyksissä verrattuna osakeyhtiöihin. Yhdistysten hallinnon tarkastuksessa korostetaan sääntöjen, päätöksentekoon ja riskien hallintaan liittyvien asioiden sekä yhdistyksen toiminnan organisoinnin tarkastamista. Tarkastuksen tavoitteena on varmistaa sääntöjen noudattaminen ja jäsenten yhdenvertaisuuden säilyminen. Yhdistyksen tarkoituksen ja sääntöjen merkitys korostuu hallinnon tarkastuksessa enemmän kuin osakeyhtiöissä, mikä ilmentää yhdistysten yleishyödyllistä luonnetta ja asettaa erilaisia vaatimuksia tilintarkastukselle. Lisäksi hallintorakenteiden ja toiminnan luonteen eroavaisuudet yhdistysten ja osakeyhtiöiden välillä vaikuttavat tarkastusprosessiin merkittävästi. Näiden erojen ymmärtäminen on keskeistä onnistuneen tarkastuksen kannalta, erityisesti ymmärrettäessä, että yhdistyksissä saattaa olla vähemmän hallinnollista ammattitaitoa ja monet tehtävät hoidetaan vapaaehtoistyönä.

Toinen alatutkimuskysymys käsitteli yhdistyksen hallinnon tarkastamisen haasteita. Yhdistyksen hallinnon tarkastukseen liittyy haastateltujen mukaan useita haasteita, kuten esimerkiksi hallituksen kokoonpano ja vastuiden epäselvyys, ammattitaidon sekä dokumentoinnin puute. Hallituksen jäsenten on tärkeää ymmärtää vastuunsa ja noudattaa hyvää hallintotapaa varmistaakseen yhdistyksen asianmukaisen toiminnan. Tilintarkastajilla on merkittävä rooli näiden haasteiden tunnistamisessa ja ratkaisemisessa, ja haastatellut tilintarkastajat ovatkin raportoineet parannusehdotuksia yhdistyksille, jotka ovat olleet halukkaita ottamaan ne huomioon.

Kolmannessa ja viimeisessä alatutkimuskysymyksessä käytiin vielä läpi tilintarkastajan roolia tässä tärkeässä prosessissa. Haastateltujen näkemykset vaihtelevat siitä, onko tilintarkastaja ulkopuolinen tarkkailija vai sparrauskumppani, mutta yhteinen näkökulma kuitenkin korostaa tilintarkastajan tehtävänä olevan mahdollisten puutteiden havaitseminen ja raportointi niistä johdolle ja hallitukselle. Tärkeintä on tilintarkastajan riippumaton arviointi ja kyky tarjota arvokkaita näkökulmia

yhdistyksen toiminnan parantamiseksi. Rooli ulottuu sääntöjen valvonnasta ja pöytäkirjojen tarkistamisesta aina jonkin asteiseksi tukihenkilöksi, joka tarjoaa ehdotuksia riskeistä ja parannuksista. Tämä monipuolinen rooli mahdollistaa kokonaisvaltaisen tarkastuksen, joka edistää yhdistyksen toiminnan tehokkuutta ja läpinäkyvyyttä.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus, uskottavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta koskevat pohdinnat voidaan tiivistää kolmeen keskeiseen käsitteeseen, jotka ovat uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys. Käsitteet kytkeytyvät tiukasti toisiinsa, ja ne muodostavat abstrakteja sekä monimutkaisia kokonaisuuksia. Vaikka käsitteiden yksiselitteinen määrittely voikin olla ajoittain haastavaa, on tärkeää ymmärtää niiden keskinäinen riippuvuus. Mikäli jokin näistä käsitteistä jää epäselväksi tai ontuvaksi, vaarantaa se koko tutkimuksen perustan. (Puusa & Juuti 2020, 167.) Koko opinnäytetyöprosessin aikana on olennaista tarkastella tutkimuksen luotettavuutta. Samalla on kuitenkin muistettava, että luotettavuutta ei voi parantaa enää jälkikäteen. Tutkimuksen tekijän vastuulla on arvioida ja osoittaa, miten luotettavuus on toteutunut. (Kananen 2017, 173–174.)

Tutkimuksen uskottavuus liittyy siihen, miten kollegat, tutkimuksen kohteena olevat henkilöt ja yleisö hyväksyvät sen tulokset ja luottavat aineiston asianmukaiseen keräämiseen ja huolelliseen analysointiin. Laadullisen tutkimuksen sekä tarinoiden välillä on merkittävä ero, ja vaikka laadullinen tutkimus voikin käsitellä epätavallisia aiheita, tulee sen kuvata ilmiöt riittävällä tasolla vakuuttaakseen lukijat tapahtumien todellisuudesta. Luotettavuus edellyttää tutkijan pätevyyden ja oikeiden lähestymistapojen valinnan perustelemista. Tutkimuksen etenemisen avoin kuvaus on tässä myös olennaista. Eettisyydellä tarkoitetaan eettisten periaatteiden noudattamista, jotta tutkimus täyttää vaaditut standardit ja hyödyttää tutkimuksen kohteena olevia eikä tuota haittaa heille tai muille osapuolille. Tämä on entistä haasteellisempaa nyky-yhteiskunnassamme, jossa ihmiset ovat keskinäisriippuvaisempia ja tiedonvälitys on avoimempaa. (Puusa & Juuti 2020, 167–168.)

Tutkimuksen luotettavuuden arvioimisessa keskeisiä termejä ovat validiteetti ja reliabiliteetti. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa nämä käsitteet liittyvät ilmiön mittaamiseen ja sen empiiriseen tutkimuskelpoiseen muotoon saattamiseen. (Aaltio & Puusa 2020, 170.) Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetti viittaa tutkimuksen pysyvyyteen tai toistettavuuteen - antaisiko tutkimus samat tulokset, jos se toteutettaisiin samalla tavalla uudelleen. Validiteetti puolestaan arvioi käytettyjen menetelmien oikeellisuutta tutkittavan ilmiön ymmärtämiseksi. (Kananen 2017, 175.)

Opinnäytetyön kuvaus toteutuksesta ja haastatteluista on riittävän yksityiskohtainen. Jos sama tutkimus tehtäisiin uudestaan samoin menetelmin, tulisi todennäköisesti hyvin samankaltaisia tuloksia, mikä viittaa hyvään reliabiliteettiin. Kaikki päätökset analyysin, tiedonkeruun ja kohderyhmän

suhteen ovat perusteltuja ja tukevat tavoitteiden saavuttamista, mikä varmistaa validiteetin. Tiedonkeruumenetelmäksi valikoituneet teemahaastattelut sopivat tutkimuksen toteutustapaan erinomaisesti tarjoten syvällisemmän näkökulman haastatteluihin, kuin mitä esimerkiksi lomakehaastatteluilla olisi todennäköisesti saatu. Tulosten tarkastelu teorian kautta alaongelmittain vahvistaa myös luotettavuutta. On kuitenkin huomioitava, että tekijälle tämä oli ensimmäinen suurempi tutkimus, mikä saattaa vaikuttaa joltain osin tulosten luotettavuuteen. Kokeneempi tutkija olisi saattanut huomata tai toteuttaa osia tutkimuksesta eri tavoin.

Tutkimuksen pyrkimyksenä oli säilyttää puolueettomuus ja rehellisyys haastatteluissa, jotta tutkijan oma näkemys ei vääristäisi tuloksia. Haastatteluihin sisällytettiin lisäkysymyksiä, jos vastaukset olivat epäselviä, ja kysymykset käytiin läpi opinnäytetyön ohjaajan kanssa varmistaen niiden oikeellisuuden ja vaikuttavuuden tutkimuksen validiteetille. Haastatteluja saatiin riittävän monta, jotta niiden pohjalta oli mahdollista vastata tutkimuskysymyksiin. Jokainen haastattelu hoidettiin ammattimaisesti ja kaikki saivat tilaa ilmaista oman mielipiteensä. Lisäksi varmistettiin, että haastateltavat olivat riittävän erilaisia taustaltaan vääristymien välttämiseksi. Myös vastuullisuus korostui ohjeistamalla haastateltavia vapaaseen vastaamiseen ilman oikeita tai väriä vastauksia. Aikaa annettiin runsaasti ja tarvittaessa kysymyksiä avattiin keskustelulla ja syvemmällä perehtymisellä haastateltavien kokemuksiin. Tutkimuksesta raportoitiin ainoastaan se, mikä liittyi tutkimusaiheeseen, unohtaen tutkijan mielipiteet tai teoria. Opinnäytetyössä suostumuslomakkeita pyydettiin myös kaikilta haastatteluun osallistuneilta, jotta taattiin heidän vapaaehtoinen osallistumisensa tutkimukseen ja suojattiin heidän yksityisyytensä ja tietoturvasa. Tällä käytännöllä vahvistettiin tutkimuksen luotettavuutta sekä kunnioitettiin haastateltavien oikeuksia.

7.3 Jatkotutkimusehdotukset ja kehittämiskohteet

Tutkiessani tilintarkastajan vastuuta yhdistyksen hallinnon tarkastuksessa, löysin useita merkittäviä näkökulmia ja haasteita, jotka herättävät tarpeen jatkotutkimukselle. Tämän opinnäytetyön puitteissa käsitelin tilintarkastajan vastuuta Suomen yhdistysten hallinnon tarkastuksessa. Jatkotutkimusehdotuksena voisikin toimia vertaileva tutkimus eri maiden lainsäädäntöjen ja käytäntöjen välillä. Vertailu eri maiden välillä voisi tarjota syvempää ymmärrystä siitä, miten esimerkiksi tilintarkastajan vastuu ja rooli vaihtelevat. Lisäksi tässäkin työssä on mainittu hallinnon tarkastuksen olevan suomalainen erityispiirre, jonka vuoksi voisi olla mielenkiintoista tutkia, kuinka aihetta käsitellään ulkomailla. Tilintarkastus kun on kuitenkin kansainvälistä toimintaa monessa mielessä.

Jatkotutkimusehdotuksena kuten myös osin kehittämiskohteena tälle työlle voisi toimia laajempi kyselytutkimus tai haastattelutilaisuus tilintarkastajien keskuudessa. Haastatteluun valitut tilintarkastajat toimivat samassa organisaatiossa tässä opinnäytetyössä, joka saattaisi vääristää tuloksia monipuolisen näkökulman puuttuessa. Yhden organisaation haastateltavien valitseminen voi

rajoittaa tutkimuksen monimuotoisuutta ja yleistettävyyttä. En kuitenkaan näe tätä riskiä tässä tutkimuksessa kovin suurena, sillä haastateltavat olivat melko erilaisia taustaltaan. Jatkotutkimuskohteenä voisi toimia myös niin sanottu case-tutkimus, jossa yksittäisistä tai useammista yhdistyksistä voisi tarjota syvällisen katsauksen tilintarkastajan roolista ja vastuusta käytännön tilanteissa. Analysoimalla tilintarkastuskertomuksia, haastatteleamalla asianosaisia ja tutkimalla dokumentaatiota voitaisiin saada arvokasta tietoa.

Ajankohtaisena jatkotutkimusehdotuksena voisi toimia myös tutkimus siitä, miten teknologian kehitys, kuten tekoäly, vaikuttaa tilintarkastajan vastuuseen ja yhdistysten hallinnon tarkastukseen. Kehittyvä teknologisten ratkaisujen käyttö vaikuttaa muun muassa eettisiin kysymyksiin, kuten yksityisyyden suojaan, tietoturvaan ja riippumattomuuteen. Eettisten näkökulmien tutkiminen antaa mahdollisuuden syventyä siihen, miten teknologian käyttö tilintarkastuksessa voi olla eettisesti kestävä ja miten eettiset periaatteet voivat ohjata teknologisten ratkaisujen kehitystä ja käyttöönottoa kiehtovalla alallamme. Tällä jatkotutkimuksella voitaisiin auttaa kehittämään eettisiä ohjeistuksia ja varmistamaan, että teknologian käyttö tukee tilintarkastuksen vastuullista ja luotettavaa toteutusta.

7.4 Vastuullisuus ja kestävyysraportointi

Vastuullisuus on ajankohtainen aihe nykypäivänä monestakin syystä organisaatioiden toiminnassa, jonka vuoksi se vaikuttaa myös tilintarkastajien toimintaan. Liiketoiminta ja vastuullisuus kulkevat tiukasti käsi kädessä, joka on mahdollistanut kestävyysraportoinnin suosion kasvun viime vuosina (Porter & Kramer 2006, 78–92). Vuodesta 2024 lähtien kestävyysraportin merkitys tulee olemaan yhtiön tilinpäätöksen kanssa yhtä suuri. Kestävyysraportoinnin tarkastusta tulee hoitamaan yksinomaan tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö, jolla on KRT-erityispätevyys. (Aspholm 2023, 15–18.)

Kestävyysraportointidirektiivi (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD) astui voimaan keväällä 2022 ja sen täytäntöönpano Suomessa on parhaillaan käynnissä. Hallitus toimitti lakiesityksen eduskunnalle 28.9.2023, ja uudet lait on määrä saattaa voimaan 31.12.2023. Direktiivi tulee vaikuttamaan olennaisesti kirjanpitolakiin, tilintarkastuslakiin, osakeyhtiölakiin ja osuuskuntalakiin. Yritysten kestävyystietojen uskottavuus myös kasvaa, kun raportit laaditaan yhdenmukaisen viitekehyksen mukaan ja ESG-tiedot varmennetaan. Lisäksi kestävyysasiat nousevat keskeiseksi osaksi yritysten strategiaa ja hallitustyötä, samalla kun raportoinnista tulee yhdenmukaista, vertailukelpoista ja luotettavaa. (Suomen tilintarkastajat ry 2023.)

Vaikka kestävyysraportointidirektiivi keskittyykin suoraan yritysten kestävyysraportointiin, voi sillä nähdä olevan välillisiä vaikutuksia myös yhdistyksen toimintaan jossain kohtaa. Yhdistykset voivat saada rahoitusta eri lähteistä, kuten yritysyritysoyöstä tai julkisista varoista. Jos yritykset alkavat vaatia kumppaneiltaan kestävyysraportteja tai tiukentavat kestävyyskriteerejään

yhteistyökumppaneiden suhteen CSRD:n vaatimusten mukaisesti, voi tämä välillisesti vaikuttaa myös yhdistysten toimintaan. Direktiivi voi lisätä yleistä tietoisuutta kestävydestä ja vastuullisuudesta, mikä taas voi kannustaa yhdistyksiä harkitsemaan omien toimiansa kestävyttä ja pyrkiään vastuullisempaan toimintaan, vaikka suoria sääntelyvaikutuksia ei olisikaan. Yhdistykset saattavat joutua mukauttamaan toimintaansa tai yhteistyökäytäntöjään vastaamaan yritysten uusia kestävyysvaatimuksia. Esimerkiksi yhteistyössä yritysten kanssa saatetaan pyytää yhdistyksiä ottamaan kantaa tai osallistumaan kestävyysraportointiin. Yhdistysten mahdollisuudet saada tukia tai avustuksia voivat olla riippuvaisia niiden omasta kestävyteen liittyvästä raportoinnista tai toiminnasta, jos rahoittajat alkavat asettaa vastaavia vaatimuksia. Vaikutukset eivät välttämättä ole suoria tai välittömiä, mutta yleinen trendi kohti kestävyttä ja vastuullisuutta voi heijastua myös yhdistysten toimintaan erilaisina odotuksina ja mahdollisuuksina.

7.5 Oman oppimisen arviointi

Elämäni ensimmäinen tutkimustyö on kääntymässä loppusuoralle ja nyt on aika koota yhteen mietteitä matkan varrelta. Kehitettävää varmasti jäi vielä rutkasti, mutta uskon oppineeni tämän prosessin myötä paljon. Aikataulun tiesin heti alusta alkaen olevan tiukka, sillä työt painoivat arkipäivisin päälle eikä vapaa-aikaa juurikaan jäänyt. Opinnäytetyön suunnittelun aloitin kesällä tutkimuskurssin käymisellä, jonka aikana myös opinnäytetyön aihe alkoi muotoutua realistisemmaksi. Kokonaisuudessaan työhön kului aikaa noin viisi kuukautta. Tähän aikaan sisältyi paljon ylä- ja alamäkiä, mutta pääosin koen opinnäytetyön tekemisen olleen mielenkiintoista ja antoisaa. Aloitin muista kurssikavereistani poiketen teoriaosuuden teolla, sillä johdannon tekeminen alkuun tuntui haastavammalta. Empiirinen osuus pääsi vauhtiin samoihin aikoihin, kun aloitin tilintarkastuksen harjoittelujaksoni. Opinnäytetyön kirjoittaminen ja töiden tekeminen tukivat toisiaan sekä kulkivat käsi kädessä myös loistavasti, joka osaltaan vaikuttikin siihen, että työtä oli mielenkiintoista tehdä eikä se tuntunut pitkästyttävältä. Lisäksi motivaation säilymiseen läpi prosessin vaikutti opinnäytetyön ohjaajani, joka vaikutti aidosti kiinnostuneelta aiheesta ja halusi auttaa aina parhaansa mukaan. Uudet työkaverini olivat myös tukena ja vastailivat kaikkiin tulleisiin kysymyksiini, jonka vuoksi kiitos kuuluu myös heille! Prosessi oli ymmärrettävästi laaja, mutta sen paloittelu osiin toi helpotusta. Kuten aikaisemmin jo mainitsin, en ollut aikaisemmin tehnyt tämän kaltaista tutkimustyötä, jonka myötä jotkut käsitteet esimerkiksi olivat aivan kokonaan uusia. Syksyn kuljettu taival on ollut pitkä, mutta kun tarkastelen taaksepäin tätä matkaa, näen enemmän kuin vain sanoja paperilla tai dataa taulukoissa. Näen kasvua, oppimista, oivalluksia sekä tulevaisuuden mahdollisuuksia.

Lähteet

Alakare, S., Koskinen, H-T., Reinikainen, M., Sedig, R. & Simola, A-M. 2008. Uusi tilintarkastuslaki – Säännöksistä käytäntöön. Keuruu: Otavan kirjainpaine.

Aromäki, K., Fagervik, J., Kallio, M., Pöyhönen, K. 2023. Yhdistykset ja säätiöt – Kirjanpidon, tilinpäätöksen ja verotuksen erityiskysymyksiä. ST-Akatemia Oy. Helsinki. E-kirja. Luettu: 17.7.2023.

Aspholm, I. 2023. Yrityksen tilintarkastajasta myös kestävyysraportointitarkastaja. Profiitti – Talous & tilintarkastus 2/2023. s. 15–18.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 1998. E-kirja. Luettu: 26.10.2023.

Euroopan Komission suositus tilintarkastajan riippumattomuuden peruseriaatteista EU:ssa 2002/590/EY, annettu 16 päivänä toukokuuta 2002.

Filatov, M. 2021. Hallinnon tarkastus osana asunto-osakeyhtiön lakisäätelistä tilintarkastusta. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Luettavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/132860>. Luettu: 8.10.2023.

Fraktman, M. 2019. Eettiset säännöt tilintarkastajille. Profiitti – Talous & tilintarkastus 1/2019. s. 24–26.

Günther, K. Hasanen, K. Juhila, K. 2021. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/analyysi-ja-tulkinta/>. Luettu: 14.10.2023.

Halonen, K. & Steiner, M-L. 2010. Tilintarkastusprosessi käytännössä. Alma Talent Oy. E-kirja. Luettu: 28.8.2023.

Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9. uudistettu painos. Edita. Helsinki. E-kirja. Luettu: 1.10.2023.

Horsmanheimo, P. Steiner, M-L. 2017. Tilintarkastus – asiakkaan opas. 5. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki. E-kirja. Luettu: 15.9.2023.

IESBA 2022. Kansainväliset eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille (sisältäen Kansainväliset riippumattomuusstandardit). IFAC. ST-Akatemia Oy. Helsinki. E-kirja. Luettu: 17.8.2023.

Ikäheimo, S. Malmi, T. Walden, R. 2019. Yrityksen laskentatoimi. 8. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki. E-kirja. Luettu: 2.9.2023.

Iso-Markku, P., Rosengren, P. & Törrönen, A. 2018. Yhdistystoiminnan avaimet. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ja KSL-opintokeskus. Helsinki. Luettu: 16.9.2023.

Kananen, J. 2008. Kvantti: kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.

Kosonen, L. 2005. Vaarinpidoista virtuaaliaikaan: Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Väitöskirja. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Luettavissa: <https://lutpub.lut.fi/handle/10024/31147>. Luettu: 8.10.2023.

Laine, R. Minkkinen, T. 2022. Laatu ja luottamus kulkevat käsi kädessä. Profiitti – Talous & tilintarkastus 2/2022. s. 23–27.

Lecklin, O. 2006. Laatu yrityksen menestystekijänä. 5. uudistettu painos. Talentum. Helsinki.

Leppiniemi, J. 2013. Tilintarkastaja vastaa virheistä. Tilisanomat. Luettavissa: <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/tilintarkastaja-vastaa-virheista>. Luettu: 1.9.2023.

Loimu, K. 2017. Yhdistyksen ABC. 3. uudistettu painos. Into Kustannus. Helsinki.

Mustonen, V. 2020. Osakeyhtiön hallinnon tarkastus: tarkastushavaintojen raportointi. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Luettavissa: <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/22514?show=full>. Luettu: 8.10.2023.

Nykänen, M. 2018. Tutkintojen takana. Profiitti – Talous & tilintarkastus 2/2018, opiskelijanumero. s. 6–9.

Ojala, M. 2010. Toiminnantarkastus. Opintokeskus. Luettavissa: <https://tjs-opintokeskus.fi/materiaali/toiminnantarkastus-jarjestoissa/>. Luettu: 29.9.2023

Patentti- ja rekisterihallitus 2023. Tietoa tilintarkastajatutkinnoista ja ohjeet ilmoittautumiseen. Luettavissa: https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tietoa_tilintarkastajatutkinnoista_ja_ohjeet_ilmoittautumiseen.html. Luettu: 15.8.2023.

Patentti- ja rekisterihallitus 2019. Yhdistyksen hallitus. Luettavissa: https://www.prh.fi/fi/yhdistysrekisteri/yhdistyksen_perustajalle/yhdistyksen_perustamisilmoitus/hallitus.html. Luettu: 16.9.2023.

Paukku, E. 2023. HT- ja KHT-tilintarkastajaksi hyväksymisen edellytykset. Lakitoimisto KPF. Luettavissa: <https://www.kpflaki.com/post/ht-ja-kht-tilintarkastajaksi-hyv%C3%A4ksymisen-edellytykset>. Luettu: 8.11.2023.

Penttilä, O. 2013. Tilintarkastuksen sääntely, ISA-standardit ja pienten yritysten tilintarkastus Suomessa – tilintarkastajien näkemyksiä. Pro gradu -tutkielma. Aalto-yliopisto, laskentatoimi. Luettavissa: <http://epub.lib.aalto.fi/fi/ethesis/id/13454>. Luettu: 28.8.2023.

Porter, M. E. & Kramer, M. R. 2006. Strategy & society. The link between competitive advantage and corporate social responsibility. Harvard Business Review. Luettu 27.12.2023.

Puusa, A, Juutti, P. Aaltio, I. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. E-kirja. Luettu: 14.10.2023.

Raitio, J. 2021. Suositus selkeyttää ja ohjaa hallinnon tarkastuksen sisältöä. Profiitti – Talous & tilintarkastus 1/2021. s. 11–12.

Raitio, J. & Fraktman, M. 2015. Tilintarkastaja – järjestelmä uudistuu. Tilisanomat. Luettavissa: <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/tilintarkastaja%C2%ADjarjestelma-uudistuu>. Luettu: 8.11.2023.

Riistama, J. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. WSOY. Helsinki.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Ruohonen, J. 2020. Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana. Alma Talent Oy. Helsinki. E-kirja. Luettu: 17.8.2023.

Sikka, P., Filling, S. & Liew, P. 2009. The Audit Crunch: Reforming Auditing. Managerial Auditing Journal, 24, 2. s.135–155.

Sillanpää, M. 2016. Tilintarkastus ja tilintarkastajan vastuu. Vakuutus- ja rahoitusneuvonta. Luettavissa: <https://www.fine.fi/ajankohtaista/2017/45-v.-juhlakirjan-artikkelit-luettavissa-verkkosivuilta.html>. Luettu: 22.9.2023.

- Sulkanen, N. 2020. Hallinnon tarkastuksen poistamisen vaikutus tilintarkastuksen kustannuksiin. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Luettavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/119815>. Luettu: 8.10.2023.
- Suomen tilintarkastajat ry. s.a. a. Kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA-standardit). Luettavissa: <https://tilintarkastajat.fi/jasenelle/hyva-tilintarkastustapa/kansainvaliset-tilintarkastusstandardit-isa-standardit/>. Luettu: 17.8.2023.
- Suomen tilintarkastajat ry. s.a. b. Mitä tilintarkastus on? Luettavissa: <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastajaksi/mita-tilintarkastaja-tekee/mita-tilintarkastus-on/>. Luettu: 17.7.2023.
- Suomen tilintarkastajat ry. s.a. c. Tilintarkastajaa koskeva lainsäädäntö. Luettavissa: <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastaja/tilintarkastuslainsaadanto/>. Luettu: 17.7.2023.
- Suomen tilintarkastajat ry. s.a. d. Tilintarkastajan vastuu. Luettavissa: <https://tilintarkastajat.fi/jasenelle/tilintarkastajana-toimiminen/tilintarkastajan-vastuu/>. Luettu: 1.9.2023.
- Suomen tilintarkastajat ry. 2023. Kestävyyssraportointi on jo täällä – oletko valmis? Luettavissa: <https://tilintarkastajat.fi/artikkelit/kestavyysraportointi-on-jo-taalla-oletko-valmis/>. Luettu: 27.12.2023.
- Suomen tilintarkastajat ry. 2021. Osakeyhtiön hallinnon tarkastaminen – Suomen tilintarkastajat ry:n suosituksia 2/2021. s. 3–5.
- Sviili, T. 2009. Tilintarkastajien laadunvarmistus uusille urille. Tilintarkastus – Revision 2/2009, s. 46–49.
- Tasmuth, M. 2017. Hallinnon tarkastuksen määritelmä ja tulevaisuus osakeyhtiön tilintarkastuksessa. Opinnäytetyö. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Luettavissa: <https://www.theseus.fi/handle/10024/125694>. Luettu: 8.10.2023.
- Takanen, A. 2018. Hallinnon tarkastamisen haasteet tilintarkastuksessa. Opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu. Luettavissa: <https://www.theseus.fi/handle/10024/155167>. Luettu: 8.10.2023.
- Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141.
- Tilintarkastusyhteisö Elinkaari 2023. Mikä on KHT-tilintarkastaja, entä HT ja JHT? Mikä pätevyys sopii yrityksen tarpeisiin? Luettavissa: <https://elinkaari.fi/kht-tilintarkastaja/>. Luettu: 26.8.2023.
- Tomperi, S. 2018. Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Edita Publishing Oy. Helsinki. E-kirja. Luettu: 17.7.2023.

Torpo, T. 2012. Tilintarkastusverkoston muodostuminen ja toiminta toimivan johdon vallinnassa olevassa osakeyhtiömuotoisessa yrityksessä. Väitöskirja. Turun kauppakorkeakoulu. Luettavissa: <https://www.utupub.fi/handle/10024/85890>. Luettu: 15.9.2023.

Tuomi, T. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Tammi. Helsinki.

Vasama, V. 2021. Hallinnon tarkastus tilintarkastuksessa tilitoimiston näkökulmasta. Tilisanomat. Luettavissa: <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/hallinnon-tarkastus-tilintarkastuksessa-tilitoimiston-nakokulmasta>. Luettu: 17.8.2023.

Vettenniemi, J. 2022. Hallinnon tarkastus – Mitä ja miksi? Tuokko. Luettavissa: <https://tuokko.fi/hallinnon-tarkastus-mita-ja-miksi/>. Luettu: 8.11.2023.

Virtanen, A. 2002. Laskentatoimi ja moraali: laskenta-ammattilaisten käsityksiä hyvästä kirjanpito-tavasta, hyväksyttävästä verosuunnittelusta ja hyvästä tilintarkastustavasta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Luettavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/13208>. Luettu: 8.10.2023.

Yhdistyslaki 26.5.1989/503.

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko opinnäytetyöhön

Perustiedot

- 1. Kuinka pitkään olet toiminut tilintarkastajana?**
 - Millaista koulutustaustaa ja pätevyyskäsiä sinulta löytyy tilintarkastuksen alalta?
- 2. Miten päädyit tarkastamaan yhdistyksiä?**
- 3. Kuinka paljon olet tarkastanut yhdistyksiä aikaisemmin/tällä hetkellä?**

Yhdistyksen hallinnon tarkastus/tilintarkastajan vastuu

- 4. Mitä mielestäsi on hallinnon tarkastus?**
 - Millaiset asiat koet tärkeiksi yhdistyksien hallinnon tarkastamisessa, ja miksi?
 - Mitkä ovat mielestäsi hallinnon tarkastuksen tärkeimmät tavoitteet?
- 5. Minkälainen rooli tilintarkastajalla on hallintoa tarkastaessa?**
- 6. Minkälainen tilintarkastajan vastuu on yhdistyksiä tarkastaessa?**
 - Kuinka suuri vastuu sinun mielestäsi tilintarkastajalla on yhdistysten taloudellisen vakauden ja eettisen toiminnan varmistamisessa?
 - Millaisia peruseriaatteita ja standardeja noudatat yhdistyksen hallinnon tarkastuksessa?
 - Millaista dokumentaatiota ylläpidät tilintarkastuksen suorittamisesta yhdistyksissä?
 - Kuinka varmistat riippumattomuuden ja puolueettomuuden yhdistyksen tarkastuksessa?

Haasteet/riskit

- 7. Minkälaisia haasteita kohtaat yhdistysten hallintoa tarkastaessa?**
 - Miten varmistat, että yhdistyksen sisäiset kontrollit ja riskienhallinta ovat asianmukaisesti toteutettuja?
 - Miten tilintarkastajien tulisi suhtautua yhdistysten hallinnon epäkohtiin tai puutteisiin?
- 8. Miten yhdistysten hallinnon tarkastaminen eroaa esim. osakeyhtiöstä?**
- 9. Onko riskejä ikinä siitä, että hallituksen jäsenet eivät tietäisi omista vastuistaan?**
 - Miten käsittelet mahdollisia eturistiriitilanteita yhdistyksien tarkastuksessa?
- 10. Onko sinulle tullut eteen tilanteita, joissa on jouduttu antamaan huomautus/ei ole voitu antaa puhdasta tilintarkastuskertomusta koskien yhdistyksen hallintoa?**
 - Mitä suosituksia ja parannusehdotuksia olet antanut yhdistyksille tarkastuksen tulosten perusteella?
 - Miten arvioit yhdistyksen hallinnon tarkastuksen onnistumista ja sen vaikutusta yhdistyksen toimintaan?